Ціна: 40 центів.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК XII ЛИПЕНЬ/СЕРПЕНЬ — 1961 — JULY/AUGUST Ч. 138/139

Обкладинка пошкоджена

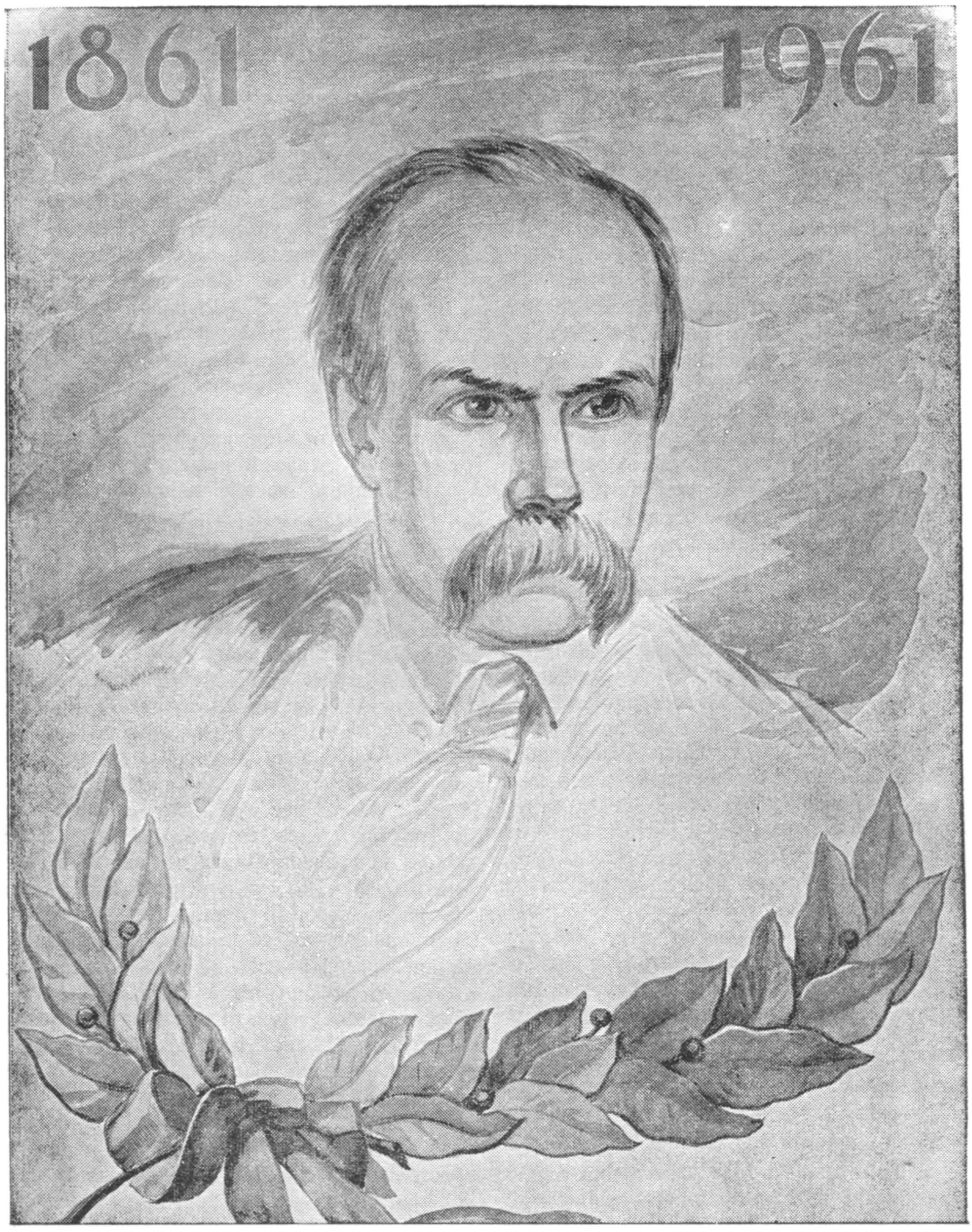

Тарас ШЕВЧЕНКО

**
*

О, святая!
Свята Батьківщино моя!
Як поможу тобі в одчаю, —
І ти закована, і я...
Скажу тиранам Божу волю, —
Не зрозуміють, не приймуть!
І на твоїм широкім полі
Камінням вісника поб'ють!
Знесуть високії могили
І понесуть із словом зла!
Тебе убили, розчавили
І восхвалить заборонили
Твої великі діла!
О, Боже сильний і правдивий,
В Твоїй руці — життя і смерть —
Вдягни у славу Свою твердь
І сотвори святеє диво —
Воскреснуть мертвим повели!
Благослови возстать собором
На подвиг новий і суворий —
На чин викуплення землі,
Землі, повитої в неславу,
Стократ политої криваво
Колись преславної землі!

("Безталанний" 1843 р.)

Пам'ятника Кобзареві відкрито!

Найщиріше і найпишніше, мабуть, якщо не брати до уваги поневоленої росіянами України, Шевченківські святкування відбуваються в Канаді. Підготовлялися ці святкування довго й грунтовно. Наприклад, перша постанова президії КУК (Комітет Українців Канади) про відзначення століття з дня смерти Т. Шевченка була схвалена ще 7 вересня 1956 р. З того часу і президія КУК, і всі складові організації цієї нашої найвищої установи невпинно працювали в цьому напрямку.

Наші читачі, очевидно, пригадують собі пристрасну дискусію над проєктом пам'ятника, яка інколи переходила межі пристойности. Дискусія відбувалась майже весь 1959 рік. Ми в свій час повідомляли про неї, фактично беручи участь у заспокоєнні часто невиправданих пристрастей.

Сам тон дискусії, її масовість і темпераментність свідчили про те, що справа пам'ятника Шевченкові у Вінніпезі — є справою всенародньою, справою не лише канадською, а інтернаціональною, якщо можна так висловитись, бо в ній брали участь українці з усіх країн вільного світу. Вона зробила свій відгук і в СРСР, бо Москва намагалась використати її для дискредитації самої ідеї побудови пам'ятника Великому Кобзареві в Канаді. Отже сам розмір і характер дискусії свідчив про майбутній великий успіх при здійсненні ідеї побудови пам'ятника у Вінніпезі.

КУК заплянував зібрати на цю мету 150 тисяч долярів, а на час відкриття пам'ятника було зібрано вже понад 160 тисяч і збірка продовжується далі. Президія КУК ухвалила до 150-річчя з дня народження Т. Шевченка створити мільйоновий Шевченківський фонд, з прибутків якого стало підтримувати розвиток української культури в Канаді. Є всі підстави сподіватись, що цей плян буде виконано.

Коли ми згадуємо історію здвигнення пам'ятника у Вінніпезі, то вважаємо своїм обов'язком відзначити тут заслуги виконавчого директора КУК п. Вол. Кохана, людину виняткової скромности і виняткової працьовитости, яка фактично чи не найбільше спричинилася всій цій справі. Ми не знаємо, хто перший висловив цю ідею, але не маємо сумніву, що Вол. Кохан відограв у Шевченківських святкуваннях дуже визначну ролю, хоч його ніде не було видно на першому місці.

Що ж дає нам підставу твердити, що Шевченківські святкування в Канаді проходили найщиріше і найпишніше? Шевченка в цьому році вшановували не тільки українці різних віроісповідних та політичних груп, а й канадці інших етнічних груп; його відзначала не лише українська преса, а й преса англомовна, франкомовна, а також преса різних етнічних груп, зокрема ісляндський квартальник "Да Айслендік Кенедіян" (Вінніпег), тижневик "Хрватський Глас" (Вінніпег), німецький часопис "Дер Нордвестен" (Вінніпег) та інші, в т. ч. не оминули цієї події ані польські, ані навіть жидівські часописи, які так чи інакше мусіли згадати Кобзаря України; у святкуваннях Шевченківського ювілею взяли участь не тільки громадяни Канади, а й уряди та парляменти окремих провінцій та урядові особи, парлямент і сенат Канади на чолі з прем'єром Канади Джоном Діфенбейкером. Все це надало ювілеєві всенародного і вседержавного свята.

Березень — місяць Кобзаря України

Голова уряду Канади, Високодостойний Джон Діфенбейкер, на початку березня вислав українцям Канади спеціяльний привіт від уряду (див. "Н. Дні", ч. 134). Та на цьому справа не скінчилась: 10 березня, саме в день смерти Т. Шевченка, у Федеральному парляменті Канади взяв слово посол Микола Мандзюк, який почав свою промову такими словами:

'Пане Спікер, чи можу я мати дозвіл палати звернути її увагу, що сьогодні, 10 березня 1961 року, є день великої ваги для канадців українського походження, бо це соті роковини смерти їх найбільшого героя й поета, Тараса Шевченка. Його ім'я звеличають 45 мільйонів українців, де лише вони живуть, і якого пів мільйона тих людей у Канаді, які включилися в канадійський спосіб життя і яких можна рахувати як виборців переважної більшости послів цієї палати".

Далі посол Мандзюк (округа Маркет) говорить, що "Кобзар" є національною Євангелією українців і що його "можна бачити майже в кожній хаті", що Т. Шевченко закликав народ "повстати і розірвати кайдани" і "вражою злою кров'ю волю окропити", що Шевченкові твори популярні не лише між українцями, що вони перекладені всіма слов'янськими мовами, а також англійською, французькою, німецькою, італійською, шведською. Далі посол Мандзюк говорить про пам'ятник у Вінніпезі і висловлює подяку урядові Манітоби за дозвіл і площу під будову пам'ятника.

До посла М. Мандзюка прилучився заступник лідера опозиції, посол Пол Мартін (М. Мандзюк — з урядової прогресивно-консервативної партії), заявляючи, що це добра нагода, "щоб шановні посли приєдналися до шановного посла з Маркет і відзначили роковини цього великого українця, який у своїй поезії виправдує надії сучасних українців на визволення їх батьківщини."

Таким чином вся палата однодушно відзначила сторіччя смерти Кобзаря України.

У парляменті провіції Онтаріо того ж самого дня про Шевченка говорив провінційний секретар і міністер громадянства Достойний Іван Яремко, який сказав, що "Тарас Шевченко лишив свій знак на всьому українському народові і цей його знак залишився й на мені". Далі міністер говорив, що він у своєму житті завжди йшов за вказівками Т. Шевченка, які він вивчив ще на колінах у своєї матері:

Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужого научайтесь,
Свого не цурайтесь.

"Шевченків заповіт, — сказав далі міністер І. Яремко, — може бути моттом не тільки для українського народу, а й для всього людства... Я пізнав волю, якої не знав мій батько, ні мій дід, ні діди мого діда, ані їхні попередники. Цьогодні я маю привілей бути вільним канадійцем, можу свобідно висловлювати свої думки та заступати інтереси людей, яких я репрезентую. Я свідомий того, що мої рідні не можуть користуватися волею в своїй батьківщині, яка разом з іншими країнами була і є поневолена. І саме тому брати участь у дискусії про свободу людства є для мене надзвичайно важливим."

Дуже широко відзначено (також 10 березня) століття з дня смерти Т. Шевченка в парляменті провінції Манітоба. Серію Шевченківських промов розпочав посол Іван Гаврилюк (Сі-Сі-еФ, округа Вінніпег-Бурровс). Він відзначив, що як англійці гордяться Шекспіром, шкоти Бернсом, ірландці св. Патриком, американці Вашінгтоном та Линкольном — "так український народ, де б він не жив, з гордістю, в пошані та спільній молитві відзначує ім'я свого найбільшого поета, пророка і борця за правду та волю, славетного сина української землі Тараса Шевченка".

Далі посол І. Гаврилюк переказує парляментові історію життя Т. Шевченка, говорить про перелкади його творів чужими мовами, називає цілий ряд перекладачів, згадує майбутнє відкриття пам'ятника перед парляментом Манітоби, говорить про будову пам'ятника Шевченкові у Вашінгтоні, США, і т. д. Закінчує свою промову такими словами: "Маймо надію, пане Голово, що й найбільша Шевченкова мрія — воля України — буде незабаром здійснена".

На промову посла І. Гавриляка відкликається сам прем'єр Манітоби Високодостойний Даф Роблин, який погоджується з послом І. Гавриляком, стверджує, що українців можна знайти в кожній провінції Канади, але ми з гордістю стверджуємо, що українці в провінції Манітоба та її столиці Вінніпезі вперше відзначились у всій Канаді і з того часу зробили такий поступ, що можемо з гордістю вважати це місто і всю нашу провінцію центром їх (українців) впливу та центром їх культури".

Далі прем'єр згадав давніших послів та голову парляменту Манітоби, що були українського роду, і зазначив, що роковини Шевченка повинні відзначити всі, бо "він персоніфікував своїм життям, боротьбою та творами змагання і почування всього свого народу. Його історія — це їх історія, його страждання і осяги — це їх осяги. І перед ними, як і перед усіма, він ставить непереможний людський дух, що не зважаючи на всі умови та найбільші перешкоди, має силу зніматись понад них та досягати тих висот волі і свободи, які навіки зв'язані з ім'ям Шевченка".

Далі прем'єр Роблин зазначив, що він радий, що продовжує почин свого попередника-прем'єра у справі спорудження пам'ятника Шевченкові. Запевнив, що цей пам'ятник виправданий не тільки згаданим вкладом українців у столицю та провінцію Манітоби, але й тим, що це — нова батьківщина українців, у якій вони мають право на пам'ятник своїому найбільшому мужеві і поетові. "Я щасливий, — сказав прем'єр, — що можу приєднатись до поклону цьому героєві українського народу, — бо це водночас признання за те, що вони вклали в розбудову провінції Манітоби й Канади взагалі та за їх змагання за волю та за створення держави, у якій усі були б щасливі, як про це мріяв Шевченко, і про що вони мріють сьогодні".

Після прем'єра Даф Роблина того ж дня відзначили Шевченка у своїх промовах ще три посли. Першим з них був ліберальний посол Михайло Григорчук, кол. міністер судівництва в уряді Манітоби, а тепер посол з округи Етелберт Пленс, який подякувавши прем'єрові за його возвеличення Кобзаря України, приєднався до мільйонів українців у світі в поклоні Кобзареві, змалював тяжку долю України в час появи Шевченка та зокрема підкреслив, що його твори перекладені багатьма мовами, а два голоси з безлічі про його твори заслуговують на увагу: шведський письменник Альфред Єжен сказав, що "Шевченко це не тільки національний герой, але теж світовий геній — один із світильників людства", а перекладач творів Шевченка, американець Меннінг, каже: "Рідко який поет жив і терпів так, як Шевченко, і рідко який муж втілював так повністю змагання свого народу. Він один з великих поетів 19 віку, без огляду на національність та мову, а його невстрашимий заклик до права і правди лунає у новому світі так могутньо, як лунав і в старому", закінчив посол М. Григорчук.

Черговим промовцем того дня був теж лідер фракції ССФ у парляменті Манітоби, посол Рассел Поллей. Він висловив радість, що може приєднатись до вшанування "великого поета і патріота України, який вельми спричинився до того вкладу, що його Канада прийняла, як вклад великого народу".

Закінчив цю серію промов ліберальний посол Іван Танчак з округи Емерсон, який теж приєднався до поклону Шевченкові, "що хоч не є тепер фізично серед нас, його дух, — знаю це, — буде навіки з українським народом".

Так усі без винятку фракції парляменту Манітоби вклонилися Пророкові України. Фактично — це поклін усієї людности цієї центральної провінції Канади.

Справжню Шевченківську маніфестацію влаштовано в Парляменті провінції Саскачеван. Посли вшанували Т. Шевченка вставанням. Промовляв прем'єр провінційного уряду Т. С. Даглес (Сі-Сі-еФ), лідер опозиції Р. Тачер (ліберал) та кілька послів-українців: В. Березовський (Сі-Сі-еФ), Марія Фодчук-Баттен (ліберальна), Д. Михайлюк (Сі-Сі-еФ), М. Семчук (Сі-Сі-еФ). Ця маніфестація відбулася в столиці провінції, Ріджайні, 31 березня 1961 р.

Прем'єр Т. С. Даглес підкреслив, що Т. Шевченко — борець за права людини, він глибинно відчув змаг людини за волю і завдяки цьому він зайняв місце між найкращими представниками всього людства. Цим він дуже наближений до Бернса, якого шанує весь англосакський світ.

Лідер опозиції П. Тачер відзначив величезний вклад українців у розбудову провінції Саскачеван (цю провінцію інколи звуть "українською"). Він вважає, що українські поселенці працювали тут так, як їх учив Шевченко, який закликав до праці, до змагу, до боротьби, і твори якого українські поселенці привезли з собою з України як найбільшу святість.

Посол В. Березовський відзначив, що дух Шевченка об'єднує українців усього світу, він підняв їх на боротьбу за свою волю з російським царатом, він підняв їх на цю боротьбу і з сучасними поневолювачами України, дух Шевченка дає також віру всім поневоленим та знедоленим.

Найширше промовляла посол Марія Фодчук-Баттен. Вона підкреслила, що Шевченко всього 9 літ прожив вільною людиною, а створив безсмертні твори, що промовляють до кожної людської душі. Вона також прочитала послам твори Т. Шевченка в перекладі англійською мовою.

Посол М. Семчук підкреслив, що хоч минуло сто років з дня смерти Шевченка, але його ідеї, його заклики ще й сьогодні живі й актуальні не тільки серед українців, а й серед усіх народів світу.

У час цих промов на пульти прем'єра, голови парляменту, лідера опозиції і послів-жінок покладено кошики з гарними українськими писанками. Про це вже подбав посол Д. Михайлюк.

У парляменті провінції Альберта так кож відзначено століття Т. Шевченка. З відповідною промовою виступив посол Ернест Боткінс (консерват), а після нього один з послів українського роду — В. Томин.

Не хочемо втаювати від читачів, що з цього приводу стались деякі неприємності. Преса відзначила, що хоч у парляменті Альберти є 6 послів українського роду, але відзначення століття з дня смерти Кобзаря України в парляменті провінції почав посол англійського роду. За всіх послів-українців відповідав посол В. Томин, який вимовлявся тим, що із-за якихось "партійних порахунків" чи розрахунків, якісь українські "чинники" просили відзначити Шевченкові роковини англійця, а не українців, але я, мовляв, хоч і не був приготований до промови, виступив зараз же після посла Е. Боткінса. Не знаємо як там було, але вважаємо, що послам-українцям такі дати не треба пригадувати. І посол В. Томин мусить на другий раз пам'ятати, що на 10 березня треба бути приготованим до промови і не чекати, що хтось з англійців йому пригадає про це.

У парляменті провінції Британіш Колумбія хоч і не відбулось відзначення роковин століття з дня смерти Т. Шевченка, але у її столиці, Ванкувері, як повідомляють наші читачі, відбулись виняткові святкування українців Ванкуверу та його околиць, про які дуже прихильно писала місцева англомовна преса.

Крім того, українські громадяни Ванкуверу передали місцевому університетові 146 томів українських книжок. Ця передача була поєднана із науковою сесією НТШ, на яку прибули з Едмонтону інж. В. Мацьків, проф. д-р О. Старчук, д-р Яр Славутич. При цьому були присутні члени комітету поширення української книжки з Едмонтону з православним священиком П. Симчичем на чолі.

Сходини ці відкрив президент університету д-р Норман Меккензі. З промовою виступив відомий англійський славіст д-р Дж. Собел, який промовляв доброю українською мовою. Українські представники прочитали дві доповіді (інж. В. Мацьків, д-р О. Старчук) з промовами ще виступали о. П. Симчич та д-р М. Гуцуляк. Разом з книжками університетові подаровано також великий портрет Т. Шевченка роботи мистця І. Кейвана з Едмонтону.

По закінченні офіційної частини президент університету дав обід на честь українських гостей, на якому від славістичного департменту університету були ще присутні історики К. Бринер та С. Пех, літературознавці А. Вайман та С. Ігнатьєв та театрознавець В. Ревуцький.

Все це було присвячено Т. Шевченкові. І про це все докладно інформувала місцева англомовна преса.

Іншого порядку здобуток осягнуто в провінції Квебек, а саме в Монтреалі. У місті Ля Саль, що тепер уже є частиною Монтреалю, вулицю Де Репід (в перекладі — Пороги) перейменовано на вулицю Т. Шевченка. Це перший випадок у Канаді, тому він вартий нашої уваги. Ще з рік тому наш читач А. Білоцерківський поставив собі це завдання. Мав він чимало труднощів у приєднанні охочих боротися за цю справу, бо мало хто вірив у її успіх. Все таки він зібрав чимало людей і пізніш було створено комітет, у складі: В. Музика — голова, А. Білоцерківський — секретар, М. Карпінський, В. Сенькусь та В. Костик — члени. Комітет зібрав 300 підписів мешканців Ла Салю і з ними (та з відповідними документами й матеріялами)

пішов до голови міста і міської ради. З ними ще пішли католицький та православний священики — о. д-р М. Горошко та о. Квасницький. Після докладного вивчення справи міська рада ухвалила перейменувати вул. Де Репідс на вул. Т. Шевченка. У першочервневому числі місцевого часопису "Де Месенджер" подано французькою та англійською мовами інформації про цю подію і відомості про Т. Шевченка, якого названо великим борцем не тільки за свободу України, а всього людства. Шевченко переміг і в провінції Квебек. Голові міста Ля Саль п. Л. Ляшаріте і членам міської управи, які виявили розум і велике людське почуття до пам'яти борця за волю України і всіх поневолених народів світу, українці можуть тільки дякувати.

Нема найменшої змоги бодай згадати всі доповіді, панахиди, концерти, фестивалі та інші імпрези, присвячені Шевченкові цього року. Вони відбувались усюди, де тільки була хоч невеличка українська громада. Вся Канада, від океану до океану, від початку року співала хвалу Шевченковому генієві. Вся канадська преса, а вона дуже чисельна й багатомовна, радіо, телебачення всіма мовами стало інформували громадян Канади про Шевченківський рік. Так було підготовлено громадянство до величної кінцевої точки — відкриття пам'ятника Кобзареві у Вінніпезі.

Весь рух скеровано до серця Канади

Не тільки рух, а й усі думки, усі людські почування скерувались у напрямку центральної провінції Канади, Манітоби, і її столиці — Вінніпегу. Вже починаючи від 1 липня люди з усіх кінців почали їхати до Вінніпегу. Їхали поїздами, автами, летіли літаками... Одночасно підготовлялися спеціяльні поїзди в різних містах. Такий "спешіал украініан" поїзд, як він офіційно звався, вирушив з Торонта увечорі 6 липня. Прибули спеціяльні поїзди із Заходу Канади, і навіть із Чікаго, США.

Двірець у Торонті 6 липня скидався на гомінкий український вулик. Уявіть собі лише 5-6 сотень дітей і молоді, переважно пластунів. Поїзд вийшов у складі 17 великих вагонів, а у Форт Вілліямі до нього додано було ще два вагони.

Багато людей їхали іншими поїздами. Місця на літаках, не зважаючи на додаткові літаки, були випродані за два тижні наперед. Подібний стан був і в усіх інших містах Канади. Українці поспішали до Вінніпегу, щоб віддати честь і хвалу своєму національному Пророкові.

Українізований Вінніпег

Вінніпег з давніх часів уже є українською столицею Канади. Тут живе яких 60 тисяч українців, тут містяться централі багатьох українських організацій і об'єднань, зокрема централя Комітету Українців Канади, тут почали виходити перші українські часописи і т. д.

Правда, останніми роками з Вінніпегом дуже поважно конкурує Торонто, де переважно осіла нова еміграція, але можна з певністю сказати, що Торонто цього змагу ще остаточно не виграло. Українці у Вінніпезі все таки помітніші, ніж у Торонті, бо 60 тисяч українців на 250-300 тисячі мешканців Вінніпегу і 40 тисяч на мільйон мешканців Торонта відсотково творить поважну різницю. Тому Вінніпег був завжди "українськіший", ніж Торонто.

Та в ці дні (8-9 липня) Вінніпег видавався цілком українським містом. По головних вулицях (Мейн і Портедж), як і по багатьох бічних, красувались українські й канадські прапори. По всіх готелях ці українські прапори маяли коло входів і на банях будинків. По вікнах крамниць, у приймальних покоях готелів — великі портрети Т. Шевченка. По більшості готелів — лежать українські часописи, які можна брати безкоштовно. Всі вінніпезькі українські часописи видані у збільшеному об'ємі, всі вони присвячені нашому Кобзареві.

У готелях та інших прилюдних місцях просто важко почути іншу мову, крім української. Обслуга всюди намагається розмовляти по-українському. Цікавий факт: ідучи на відкриття пам'ятника, я сказав водієві таксівки: "Парлямент билдінг". "Їдете на відкриття пам'ятника?" — запитав він мене українською мовою, хоч і не легко йому було розмовляти українською мовою, бо, може, не тільки його батьки, а й діди виросли в Канаді. "Багато наших людей тепер у Вінніпезі. Та й добре — хай знають усі, що нас у Канаді багато. Хай хоч раз побачать нашу силу!" — додав він з гордістю.

Подібних випадків у Вінніпезі в ці дні було сотні. Ці святкування повернуть нашому народові не одну загублену українську душу.

Перша врочистість

Першою врочистістю із цілої серії Шевченківських святкувань у Вінніпезі був поклін поляглим за волю Канади і волю світу: українські канадські ветерани обох світових воєн поклали вінок на Сенотафі — на пам'ятник Невідомому Канадському Воякові.

Врочистість розпочато канадським гимном "О Канадо!", молитву за поляглих провів о. д-р С. Савчук, колишній капелян канадської армії, вступне слово сказав голова українського відділу Канадського Легіону (відділ ч. 141) п. Н. Маланчук, від президії КУК промовляв заступник президента КУК п. В. Коссар, вінок поклав сотник С. Павлюк (голова українського відділу Канадського Легіону в Торонті), "Прощайте" та інші жалібні мелодії відіграв на сурмі Т. Українець і оркестра 'Пайп Бенд".

Українських вояків з часів визвольних змагань представляв ген. М. Садовський та кілька інших старшин з армії УНР. У врочистості взяли організовану участь ветерани обох світових воєн, зорганізована молодь (пластуни, одумівці тощо) і громадянство. Було дві оркестри — українська духова із Чікаго і "Пайп Бенд". Людей багато не було — не більше трьох тисяч.

Закінчено врочистість українським та канад-

ським (королівським) гимнами. Вся церемонія була добре зорганізована, все відбулося за пляном, дуже гарно і врочисто: честь борцям за Канаду і мир у світі віддано найкраще.

Українська Молодь Шевченкові

Того ж дня, в суботу, у величезній міській залі "Арена" відбувся показ юнацької й дитячої самодіяльности. Тут не було жодного артиста, але це був винятково приємний вечір. Він справив величезне враження на глядачів (яких 10 тисяч!) своєю щирістю, юнацьким запалом, винятково доброю організацією. Усіх учасників фестивалю було понад тисячу. У фестивалі взяли участь такі юнацькі організації: Пласт, СУМ, ОДУМ, МУН, СУМК та УКЮ. Важко було пізнати, хто з якої організації, але найчисельнішою групою був Пласт — коло 500 осіб.

Духова оркестра І. Барабаша грає марш. У залю входять колони молоді з прапорами і займають майже всю арену залі. Оркестра грає канадський гимн — "О Канадо!" Молодь стоїть на струнко, публіка піднялася з місць.

Фестиваль відкриває голова місцевого відділу КУК П. Крип'якевич. Говорить він добре, коротко, "води не лле", дешевої агітації не дає, і кінчає свою промову словами: "Дух Шевченка вітає над вами і благословляє вас на новий, кращий і щасливий шлях".

По закінченні вступної промови делегати від юнацьких організацій складають вінки під величезний портрет Шевченка, прикрашений канадськими та українськими прапорами. Оркестра виконує "Заповіт". Заля завмирає. У багатьох з публіки течуть сльози радости. Та й як же не радіти, бачучи стільки молоді, яка вірна заповітам Кобзаря України? Це ж вони приїхали з Торонта, з Монтреалю, із Судбур, Форт-Вілліяму, Едмонтону, Саскатуну й Ріджайни, з Келгари, Ванкуверу, щоб уклонитися Великому Пророкові землі української, показати, що його заповіт

І чужому научайтесь,
Свого не цурайтесь —

вони виконують кожночасно й кожноденно.

На команду керівників молодь сходить з арени залі, а на сцену виходить зведений дитячий хор міста Вінніпегу. Це був чи не найзворушливіший момент цього вечора: вчителька веде за руку дівчинку. За її руку вчепилась друга і т. д. Дітки, всі у хороших українських одягах, вишиковуються під портретом Т. Шевченка на сцені. Важко сказати скільки їх, але їх багато — не менше двохсот. Воднже маленькі. Інколи якесь спіткнеться на сходах і ланцюжок розривається на якийсь час, але дитинча піднімається, щоб догнати попередника, ухопитись за його руку і стати поруч з ним під чудовим портретом Кобзаря (роботи Л. Молодожанина) і виявити свою любов до нього своїм співом.

Врешті, все заспокоїлось. На сцені появляється їх диригент (Ю. Гнатюк) і акомпаніяторка — В. Кисілевська. Заля завмерла. Діти виконують три пісні: "Думи мої" та "Садок вишневий коло хати" М. Лисенка і "Слава Кобзареві" І. Неділського. Коли першу пісню діти проспівали з деяким страхом і без відповідної певности, то вже мелодія другої полилась, як кажуть, повною силою. Без перебільшення скажу, що я ще, мабуть, не чув такого доброго дитячого хору. Виразна дикція цього хору, яка перевищувала дикцію зведеного хору дорослих, свідчить, що Ю. Гнатюк таки добре й довго попрацював із своїми юними співаками. Якби на цьому вечорі роздавались якісь нагороди, то безперечно дитячий хор під керівництвом Ю. Гнатюка мав би дістати першу.

Була й доповідь від молоді: О. Кандиба (онук відомого поета О. Олеся) прочитав доповідь "Молодь на сторожі ідеалів Т. Шевченка". Доповідь добра, але занадто довга, тим більше, що вечір і так був перевантажений.

Вільні вправи з вінками у виконанні дівчат-пластунок (коло 300 учасниць) під музику пісень "Місяць на небі" і "Ніч яка, Господи" виконані добре, хоч при такій кількості учасниць, та ще зібраних з цілої канади, і навіть кілька із США, не можна було оминути деяких "спотикань", хоч загально дотримувано ритм і навіть пластичність руху. Бурею оплесків проводжала заля учасниць вправи.

Народні танці (зведена група з усіх молодечих організацій і окремий колектив "Шумка" з Едмонтону) викликали справжнє захоплення глядачів. Танків було багато. Танцюристи напрочуд, як для аматорів, танцювали легко і вправно. Особливо добре танцювала "Шумка" з Едмонтону і її справді талановитий молоденький соліст.

У танцях помітно лиш загальноканадську хворобу, яка, мабуть, чи не насаджена ще батьком українського танку на цьому континенті: забагато волі дається рукам. Якщо б керівники наших танцювальних груп справді вивчали наш танок, а не танцювали, "як вийде — аби довго і швидко", то вони мусіли б знати, що українець ніколи не танцює руками й язиком (ухкання). Тому "поміч" рук і язика (ухкання), яке на цьому континенті набуло загрозливих розмірів і спотворює наш танок, мусить бути вилучене раз і назавжди. Часто помітне також і дуже неестетичне дригання ногою знизу вгору, за що навряд чи вдасться обвинувачувати молодих танцюристів і керівників їх груп — хтось то навчив цього раніше і цей крок став, на превеликий жаль, канадською традицією.

Чудово були виведені хороводні танці (дівчата-пластунки), особливо "Кривий танець", проведений, здавалося, легко, граційно і без єдиної помилки. Дівчата мали стильні, хоч і не однотипні одяги. На жаль, дівчата в хороводах були "німі" — за них хрипливо й неприємно "співав" патефон. Це величезний недолік хороводу, бо сила ж його в єдності руху й пісні. Та не зважаючи на це, "Кривий танець" був одною з найкращих точок програми.

На вечорі з привітом виступив міністер праці

у федеральному уряді Достойний М. Старр — українець з крови й кости, син українських канадських піонерів. Заля зустріла його оваційно — він бо один з прикладів, як і чого може осягнути українець у Канаді.

На жаль, була ще й третя промова — промовляв І. Іванчук, один із заступників президента КУК.

Для доповнення вечора, мабуть, бо це вже не була молодь, а цілком дорослі люди, виступив об'єднаний хор з Вінніпегу і Форт-Вілліяму (Фортвілліямський хор підготовляв Г. Мигаль) і частинно доповнений співаками з інших міст. Хор виконав два твори: "Світе тихий" Я. Барнича та "Реве та стогне" Б. Лятошинського. Диригував Ю. Гнатюк. На жаль, публіка була вже дуже стомлена, у залі було гаряче і хор великого успіху мати не міг, хоч звучав він дуже добре.

Вправи із смолоскипами у виконанні сумівців завершив програму цього справді якісного, а в окремих місцях просто захоплюючого фестихалю. Хоч я належу до оптимістів, але признаюся, що я від цього концерту чекав багато менше і кількісно (число учасників) і якісно. Українці Канади мають винятково талановиту і працьовиту молодь. З нею варто працювати.

Ідуть прапори і колони учасників свята

У неділю рано почались богослужби по всіх українських церквах Вінніпегу: по православних, католицьких, протестантських. Церкви переповнені. Відповідні проповіді митрополитів, єпископів, священиків. У всіх святковий настрій.

Сонце хоч і припікає, але поступово захмарюється і це улегшує становище. Площа парляменту заповнюється людьми. Це так звані "неорганізовані хитруни", які квапляться зайняти краще місце, щоб щось побачити й почути. Признаюсь, що між ними був і я. Коли я прибув на площу, то зустрівся там з багатьма нашими співробітниками, читачами, зокрема з США. Давно я вже не бачив мистців М. Михалевича, Олексу Булавицького. Тут же мав приємність уже невперше за ці дні зустрітись і з іншими міннеаполісцями: доктором А. Лисим з дружиною та братом Володимиром, з доктором М. Ярром з батьками, які виявились моїми "двічі-земляками", з доктором Данилюком з дружиною, з колишнім найбільшим будівничим "Нових Днів" у США М. Дербушем, з одним із наших визначніших співробітників проф. О. Грановським та з багатьма іншими мешканцями дорогих моєму редакторському серцю Міннеполіса та Сан-Полу. Я вже не згадую інших американців та канадців, зокрема вінніпезців...

Людей було вже багато, а похід ще десь далеко, далеко, може ще й не почався. Врешті, я влаштовуюсь коло пам'ятника, де поставлено коло сотні стільців для урядових гостей, промовців, редакторів тощо. Десь далеко за парком почулись звуки першої оркестри. За кільканадцять хвилин на площу випливають прапори. Їх багато — кілька десятків. За ними діти, організована молодь, ветерани, організоване громадянство з різних міст Канади... За першою оркестрою, друга, третя, а кінця колонам нема! Похід триває довго, врешті, підходять останні. Величезна зелена площа залита масами народу, що натискає на пам'ятник з усіх боків. Важко усталити число учасників. Вінніпезька поліція оцінює їх на 30 тисяч, я ж, прикидаючи розмір залі, де був фестиваль молоді, рахую їх до 50 тисяч, бо заля мала 12 тисяч місць, а більше як чотири таких залі можна легко було розмістити на площі, зайнятій людьми. Звичайно, це багато, але я цілком роз-

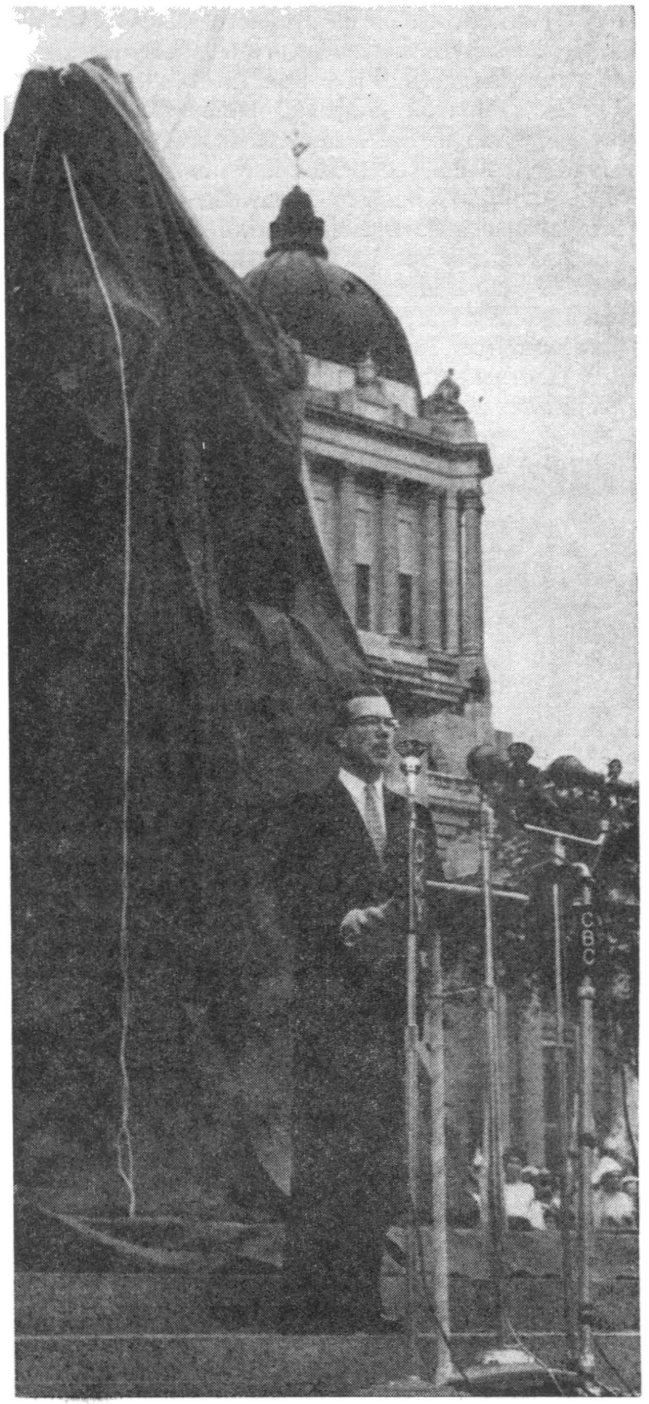

Прем'єр Манітоби Даф Роблин промовляє на відкритті.

чарований — я сподівався 100 тисяч учасників... Помилився! Багато з нас уже обросло канадським салом і нам часто важко рухатись. І думати, щоб відрізнити велике від малого.

Вступну промову коло пам'ятника сказав президент КУК, о. д-р В. Кушнір, далі надається слово голові уряду Манітоби Достойному Дафф Роблінові. Я вже вдруге слухаю цього молодого ще, але мудрого державного діяча Канади. Він промовляє тепло, чуло, цілком поправно вимовляючи, цитує Шевченкові твори. Він відзначає вклад українців у розбудову Канади, зокрема Манітоби. "Ми зібралися, — говорить прем'єр Манітоби, — щоб ушанувати одного з найбільших геніїв людства, Тараса Шевченка. Він хоч і є найбільшою гордістю українців, але його ідеали належать усім народам світу. Ці ідеали раніш чи пізніше, а будуть здійснені. Їх уже протягом 70 літ здійснюють українці в Канаді, і їх осягами гордиться вся Канада. Шевченко заповідав (тут прем'єр цитує українською мовою)

"Учітеся брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,
Свого не цурайтесь."

Щоб цей заповіт виконати, то прем'єр повідомляє, що з 1 вересня 1962 р. в середніх школах Манітоби буде введено навчання української мови поруч з англійською. Ці слова викликають бурхливу довго не втихаючу овацію десятків тисяч учасників святкування.

Це був справді гідний подарунок. Це подарунок не тільки українському народові, це найкраще вшанування пам'яти Шевченка. Це чи не найбільше, що міг зробити уряд центральної провінції, Манітоби.

"Найбільш хвилююча історична хвилина"

Це слова прем'єра Канади, Високодостойного Джана Діфенбейкера. Так він висловився про момент відкриття пам'ятника.

Оркестра грає канадський гимн — "О Канадо". Після цього прем'єр потягнув шнура із пам'ятника поволі зсувається канадський прапор, а потім і український... Духова оркестра з Чікаго під орудою п. Барабаша починає "Заповіт". До оркестри прилучується могутній зведений хор, а потім весь народ. Прем'єр стоїть, як забронзований, перед пам'ятником.

Здається, що співає все живе. Звуки "Заповіту" передають центральні і місцеві радіостанції, станції телебачення по всьому світі. Французька секція СБС вислала у Вінніпег свого спеціяльного представника — п. Р. Шульгина. Тут же з голосниками та звукозаписувачами представники українського відділу "Голосу Канади" пп. Р. Олійник і д-р Антонович.

Описати цього не можна — це все треба бачити, чути й пережити самому. Один з високих англійців сказав по цьому: "Я не розумію слів, але цей ваш гимн викликав у мене таке зворушення, якого я ще не відчував ніколи". Недалеко від мене стояла молода жінка з дочкою років 12-13. З очей у жінки текли сльози. Дитина побачила їх і каже до матері англійською мовою: "Мамо, ти плачеш, а я не почуваю себе українкою і не можу плакати..." В останніх словах дівчини чувся жаль, і докір матері. Мати поклала дочці руку на плечі, а сльози ще рясніше полились з її очей...

За кілька кроків від мене стояв автор пам'ятника А. Дараган. Він наче завмер, побожно схиливши голову і закривши очі. Мене цікавило лиш одне: що він зараз думає, що пригадує? Чи не свої поневіряння в окупованій ворогом Україні? Чи не свої проєкти пам'ятника на Тарасовій могилі?

Я шепчу о. П. Хоминові, редакторові "Нашої Мети": "Зверніть увагу на Дарагана!" Отець глянув і щось поспішно почав писати. От би фото! І я (в який то раз!) пожалів, що не маю доброго фотоапарата. Кинув оком по людях, бачу за собою пані Логуш з фотоапаратом і кажу до неї: "Сфотографуйте мені Дарагана! Тільки скоро, скоро!" Пані Логуш вискочила з свого місця, клацнув засув апарата, але фота я таки не маю — поїхало воно десь разом із своєю власницею на Захід Канади і хто зна коли вернеться до Монтреалю, щоб колись потрапити й до моїх рук...

Переводжу очі на прем'єра Канади, який віддалений від мене на яких 10-15 метрів. Стоїть, як забронзований! Пустить сльозу, чи ні? Адже бачу, що він хвилюється ніяк не менше за мене, що він відчуває так, як і кожен з нас, що це не звичайний спів, а це всенародня молитва до Великого Страдника землі української, до Великого Пророка Великого Народу...

Сльози в прем'єрових очах я не помітив, але

НАЙ ВІДЖИВНІШИЙ
СТРАВНІШИЙ
ДЕШЕВШИЙ ХАРЧ,

ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

МОЛОКО

І МОЛОЧНІ

ПЕРЕТВОРИ

СПОЖИВАЙТЕ
ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ
ЄДИНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.
Phone: RO. 9-7193

коли він промовляв на бенкеті того ж дня, то на початку своєї промови чистосердно признався, що, "сльози зворушення зволожили мої очі в час відкриття пам'ятника". "Ну, — подумав я тоді, — хвала Тобі Господи, що маємо сьогодні за керівника нашої Канади людину не тільки з великим політичним розумом, здібну чимало чого передбачити, а й людину з великим людським серцем і душею.

Після прем'єра промовляв голова Української Православної церкви в Канаді — Високопреосвященніший митрополит Іларіон. Промовляв він коротко, але запально. Почав словами "Український народе!" Здавалося, що це не площа парляменту Манітоби, а Софійський майдан у Києві, що це не 1961 рік, а якийсь 1918 чи 1920. Але хіба відкриття пам'ятника Шевченкові в Канаді не є черговим звеном у нашій визвольній боротьбі, хіба українці Канади цим актом не вмурували чергову мармурову плиту у пантеоні героїв нашої боротьби за волю? Хіба Шевченко не промовляв "До мертвих і живих і ненароджених земляків" своїх, "в Україні і не в Україні сущих"? Звичайно, що так, звичайно, що пам'ятником Тарасові Шевченкові канадські українці помагають українському народові позбутись окупанта, тому він стає подією всеукраїнського значення і фактично його будував весь народ, вся нація.

Прем'єр Канади вітається з митрополитом Іларіоном коло пам'ятника. Посередині — о. Юрківський.

По дорозі до Вінніпегу один з наших читачів розказував мені в поїзді зміст листа від свого сина з України. "Я знаю, — писав син, — що українці в Канаді будують пам'ятника Шевченкові. Як ти, тату, будеш на відкритті його, то щоб ти пам'ятав: я знаю, що заповідав нам Шевченко..." Розповідаючи це, цей чоловік плакав від зворушення. Хто зна, чи поїхав би він у далекий Вінніпег без цього листа. Його син вчиться у військовій школі і скоро буде офіцером армії СРСР... Нехай окупант тішиться такими синами порядних українських батьків! Хай тішиться червоний російський окупант, як колись тішився царський... Але якби вони чули й бачили овоційні оплески на промову митрополита нашого, то вони б здрігнулися від жаху.

В кінці промовляв Високопреосвященніший митрополит Максим — голова Української Католицької Церкви в Канаді. Починає свою промову Шевченковими словами: "Ми віруєм Твоїй силі і слову живому". Промовляє теж стисло, коротко, але двома мовами: спочатку українською, а потім французькою, мабуть, спеціяльно для французької секції СБС. Публіка також вітає його довготривалими оплесками.

Закінчується свято українським та королівським гимнами. Після цього народ кинувся до пам'ятника, як до якоїсь святині. Дивлячись на це, мені пригадалося дитинство і водосвяття на ріці, коли люди (особливо пасічники) кидаються до ополонки, щоб першому зачерпнути святої води. Це була неповторна картина, яка не піддається описові. Ця частина репортажу в тижневику "Український Голос" названа: "Люди плакали і молились". Не можна точніше окреслити ці сцени.

Я пригадую, як кілька місяців тому пара визначних наших інтелігентів писали на тему будови пам'ятника в американській українській пресі ("Листи до приятелів" та інші часописи). Вони щось говорили про "безталанність" Т. Шевченка, згірдливо називали це "пам'ятникоманією", закликали не будувати пам'ятників, а видавати твори про Шевченка і т. д. Я довго тримав ті статті, щоб відповісти їм, але потім сказав собі: О свята наївносте! Та ще й з великими претенсіями на... малу мудрість! Бог з вами... Однак вам нічого не поясниш, бо відірвані ви від народу і нічого, крім себе і своєї "мудрости" не бачите.

Ось до пам'ятника підходить старий український піонер, той, що ще замолоду корчував ліси, розорював прерії, той, що ще в торбі привіз "Кобзаря" у нову країну свого поселення. Він іде із сином, мабуть. Протискається до пам'ятника, але це йому не вдається. Довго силкується, а тоді швидко й рішуче пропихає натовп, простягає руки до мармуру, як до якоїсь святині і, врешті, побожно торкається постаменту. Треба було бачити цю людину, зазирнути у її очі, щоб переконатись, що це не звичайна повага й любов до поета-мислителя, це щось таке, що межує з релігійним екстазом.

(Далі на сторінці 24-ій)

Василь ОНУФРІЄНКО

СИМОН ПЕТЛЮРА

(Закінчення з попереднього числа)

9.

Гомоніла земля українська, здригалися села,
Піднімалися крики від сірих обшарпаних стріх.
Неписьменність, нужда, доля справді така невесела,
Що боротись за долю, іти на відплату не гріх.

Десь ночами горять грізним зацвітом панські
палати,
Десь конає прибитий жандарм в придорожнім рові...
Україна не спить. Україна чекає розплати,
Мріє мрії вона незабутні свої вікові.

На царів, на панів ще піднімуться гноблені, биті,
Тільки спалаху ждуть пересохлі густі бур'яни.
В стайнях коні ростуть чорногриві і легкокопиті,
Прилаштовують сідла і зброю ночами сини.

10.

І Петлюра повсюди, де праця нова,
Між солдатами він, між селянами — всюди...
А країна, немов навесні, ожива,
І хвилюються радісно звільнені груди.

Буде воля й земля, рідна мова дзвінка,
Буде правда своя у оновленій хаті.
Прокидається Київ, шумить, мов ріка,
Що прорвала зими береги волохаті.

Винниченко, Грушевський, Петлюра... Вони
Стали силою, розумом, серцем країни.
Це народу батьки, це народу сини,
Що зродилися й виросли враз із руїни.

О, народе, в свої героїчні часи
Ти героїв родив, як у казці, у пісні.
Дай героїв великих і в ці дні грози,
Коли хмари навколо такі лиховісні!..

Рідне військо зростає. Тверда, молода
Народилась Петлюрою зрушена сила.
Залунала богданівців чітка хода,
Полуботківський полк випробовує крила.

Вже сердюцька дивізія зброю взяла,
І полки все нові виростають, загони...
Гомонить Україна, як сад, загула,
У надіях квітучих, як в зелені, тоне.

11.

У боях його бачили в дні Арсеналу,
З вояками він був у передньому ряду,
Вибиваючи банду совєтську зухвалу,
Захищали державу свою молоду.

Дивувались бійці, що вже бачили війни,
Ідучи у вогонь найгрізніших атак,
На лице його впевнене, мудре, спокійне,
Ніби певного успіху різьблений знак.

І приборканий був заколот той червоний,
І Петлюрине ім'я було між тими,
Хто повів вояків на цей бій оборонний,
Хто обличчям вогонь зустрічав і грудьми.

12.

До гір, лісів, найдальших далів
Заграли в буряній імлі
Грімкі слова Універсалів —
Законів вільної землі.

Дні, що сповнили теплою гордістю серце усяке,
Вільно вітер повіяв і вільно дихнулося всім.
Наче здійснились віщі, написані долею знаки,
На твоєму шляху, батьківщино, на полі твоїм.

Українська Республіка! Волею, ділом народу,
І свій прапор, і герб, і свій гімн — і життя молоде!..
Але чуєш: та то ж грізні сурми із півночі й сходу,
То сусід уже твій на грабунок кривавий іде.

Знов Батий! Знов Батий, не один, а Батиї й Батиї,
І червоні, і чорні, і білі, ідуть та й ідуть, мов чума.
Знову тягнуться руки до тебе, до вільної шиї,
Що збулася недавно чужого важкого ярма.

Скільки це вже разів? Ці бої загриміли громами,
А луна десь озвалася: там і отам, і отам...
Всі бої, що стоять, мов стовпи верстовії, за нами,
Що вперед із минулого стежку показують нам.

Юнаки і батьки, і діди, уставайте, вставайте,
Як у давні роки, на нерівну, на захисну рать,
Нехай ворог тут смерть свою підлу, заслужену
знайде,
Нехай ляже кістьми там, де зайди навіки лежать.

13.

Скільки разів усе падало ніби додолу,
Сум, безнадія лягала, мов тінь, на серця.
І він виходив з вагону, уставши з-за столу,
З вірою, твердо, ходою вождя і бійця.

Словом гарячим утому підступну відгонив,
Віру приносив до тих, хто в невіру впадав, —
Двоїлася сила голодних і хворих загонів,
І, мов оновлений, воїн у бій виступав.

Ніби забувши про себе, про втомлене тіло,
Про сивину, що лягала так рано до скронь,
Йшов він туди, де найтяжче громами гриміло,
Йшов він туди, де палав найгрізніший вогонь.

14.

В часи найтяжчі випало прийняти
Йому до рук вітчизни рідний стяг —
Попалений, постріляний, потятий
В нерівних, славних визвольних боях.

Останніх битв гіркі, пекучі кроки
Він перейшов з бійцями нарівні,
І він тримав це знамено високо,
Неначе сонце, гордо в вишині.

Тоді, коли найтяжче небо сіре
Вкривало шлях із чотирьох кінців,
Він звідкись брав таке проміння віри
Що йшов і вів немов нових бійців.

А схід гримить, а північ б'є грозою,
А південь тисне плавом сірих лав...
Невже тепер прощатися з тобою,
Республіко, жорстокий час настав?

15

Чорний сніг і рілля... І дороги — розтоптана глина.
Бур'яни, сірі хати, криниць мовчазна глибина.
Полустанків змертвілих мовчанка сумна, —
Замовкає, замовка після бурі й громів Україна.

Переходять загони, уламки дивізій розбитих,
Від села до села, від полів до знайомих лісів...
Гостра відступу біль. Втома — в тиші людських
голосів,
В перестрілках останніх, в колесах, у кінських
копитах.

Нестає уже сили, а орди червоні — як тіні,
У очах в них — ненависть і голод, жадоба і лють.
Скоро-скоро всю землю уже українську заллють,
Й запанує Росія ізнов, як колись, в Україні.

І нема допомоги нізвідки. Приплющеним оком
Поглядає на землю і другий, і третій сусід.
І Петлюра із болем в туманний вдивляється схід,
Де наїзник пливе своїм нестримним потоком.

Ще це? Орлика доля, що вийшов у мандри із дому
Після бою нерівного з ворогом тим, що й тепер?
Може, доля Мазепи, що тихою смертю помер
На потіху і радість цареві московському злому?

Ні, це бій не останній! Народу не можна убити,
Будуть мрії його у неволі новітній цвісти.
То нічого, що кров'ю потоптане поле залите,
Що попалені хати, що знищені боєм мости.

Ще нікому свобода сама не летіла у руки,
Наче птиця казкова із вічно зелених гаїв.
Вже за неї вмирали, найтяжчі приймаючи муки,
Наші предки далекі у скреготі й громі боїв.

Воля кропиться кров'ю чужою і кров'ю своєю,
І не сохне та кров, а у жилах тече, мов жива.
Чи вона не вела нас тепер усією землею,
Чи вона не кричала старих заповітів слова?

Ні, це бій не останній! Ще кулями віри не вбито,
Молодих ще героїв народить земля для борні!
Це — весна боротьби, а ще спереду — сонячне літо,
А ще спереду дні, України майбутнього дні.

16.

До останку ще сила не зламана,
Будуть битви ще, грізні жнива.
І бійці Головного Отамана
Чують віщі, бадьорі слова.

Ще дорогами і перелогами
Будуть армії з піснею йти,
І діла наші знов перемогами
Будуть, наче садами, цвісти.

Не дивімось в майбутнє з невірою,
Не лякаймося втрат і невдач.
Прийде час — над неволею сірою
Просурмить наш військовий сурмач.

17.

Не загубитись у диму невдач,
Не отруїтись лиха гіркотою!..
Війна — не гра, і командир — не грач,
Що вірить в добру долю над собою.

Війна — це бій, це зустріч двох вогнів,
Змагання сили, вірою підкуте,
Любов і сила, і народній гнів,
П'янке вино і вбивчий смак отрути.

О, він пізнав всі мудрощі війни,
Пройшовши всі її шляхи гримучі.
Тепер він бачив чітко з далини
Усі яри, усі долини й кручі.

Тепер він бачив хиб гірку вагу,
Яку не зміг ніхто перебороти,
Тепер він бачив пору дорогу
Із безліччю найтяжчої роботи.

Як мало сил було для цих змагань,
Які слабі були ще наші крила!
Збудила нас зненацька рання рань
Й на землю громом немічних звалила.

Як тяжко стримать в вихорі було
Слабим кільцем Республіки законів
За всі століття накипіле зло,
Сваволю банд, гуртів, дрібних загонів!

О, як вогонь партійних міжусоб
Підточував військові пляни, ходи!..
Страшніша всіх страхітливих хвороб —
Хвороба дрібничкової незгоди.

Коли всі сили ув один кулак
Вкладали ми одним поривом дружним,
Яким вогнем палав тоді вояк,
Яким він був бадьорим і потужним!

Він, мов Антей, що сили брав земні,
Творив діла, писав у книгу слави,
Вдивляючись, як сяє в далині
Золотоверхий маєстат держави.

Були самі ми в вогняним кільці,
В смертельних мурах фронту і блькади.
Здригнулась зброя в зараненій руці...
Та ще не час ні падать, ні вмирати!

О, він узнав всі мудрощі війни,
Всіх успіхів і всіх невдач причини!..
Тепер він бачив чітко з далини
Усі яри, всі кручі, всі долини...

До останку ще сила не зламана,
Ще душа наша ціла, жива!
І бійці Головного Отамана
Чують віщі, бадьорі слова.

18.

Вставало у пам'яті друзів життя недожите,
Шляхи і стежки, де людина ця рідна пройшла.

Над тілом — мов хвилі, травневі оплакані квіти,
Барвисті і чисті, як всі його думи й діла.

Петлюрине ім'я... Не згине, ніколи не згине,
Щороку боєць, його син, його внука і внук
У травні згадають землі українського сина,
Що впав у Парижі від ката підкуплених рук.

Петлюрине ім'я... Мов прапор святий жовто-синій,
Для ворога — пострах, для нас — непохитна любов.
Він житиме з нами у мрії у нашій єдиній —
Прийти до мети, до якої Петлюра ішов!

Травень 1961 року. Австралія.

А. ЮРИНЯК

ІДЕАЛІСТ І СНОБИ

(Оповідання)

1. "ІДЕЇ ПРОСЯТЬСЯ НА ЗЕМЛЮ"

Сидір Іванович Голка, всупереч своїй банальній зовнішності (огрядний, червонопикий, очі заплили, а вусики жевжикуваті стирчать угору), був, без сумніву, "людина з дригом". Це значило (за його власним тлумаченням), що він "дригав не ногами, а головою". Більшість, мовляв, ногами дригає, ну, ще почасти руками, а щоб головою — то ні в зуб!

Самозрозуміло, що до такого оригінала-філософа не гріх і зайти. І я заходив, хоч Голка мене запрошував рідко. Зате приймав завжди охоче: як він нераз висловлювався, я був "бойовим слухачем" його глибокодумних теревенів. (До речі, прикметник б о й о в и й у цім випадку Голка виводив від американського слова "бой" у значенні "свій хлоп").

Таку високу оцінку я здобув дуже дешевим коштом: у кожній павзі поміж Голчиними тирадами я многозначно мугикав, майже не розкриваючи уст: "Ну, я цього б не скаав...", або "Так, та не зовсім...", або "Гм... всяко можна думати..." і ще подібні беззмістовні і безвідповідальні завваги. Однак саме ці мої "мугикання" відограваали для Голки під час павз ролю необхідного трампліна для дальшого стрибка його претенсійних парадоксів.

Сьогодні Голка порушив дуже животрепетну тему еміграційної духової порожнечі.

— Ми, емігранти, живемо наче в безповітряному просторі. Власне, аж в еміграції стає відчутним і зрозумілим що значить опинитися без рідного, властивого грунту: мусиш або признати, що перед тобою безнадійна пустеля духової порожнечі, або заколисувати себе різними дурійками. Чого варті, наприклад, розмови про наше, т. зв. "амбасадарство" у вільному світі? Додаймо, що цей "вільний світ Заходу" — взагалі великий знак запитання, якщо мати на увазі цілеспрямованість політичної дії. Думаю, що генеральною прикметою хваленого Заходу сьогодні є невіра в самого себе, а звідси боягузтво і хронічний опортунізм.

— Ну я цього б не сказав...

— Як? Чому б не сказав?, — аж підскочив Голка. — Чи не тому, що на Гітлера йшли всі разом?! Так він же сам і примусив усіх піти проти нього. Це нічия інша, тільки самого Гітлера заслуга. А не бійся, проти більшовиків уже разом не пішли! Ну, та "менше з тим", — як у нас в Шляйгаймі казали. Ти ось краще мені скажи, що ти думаєш про нашу молодь, про дітей?

— Всяко можна думати... Залежить — як підійти...

— Помиляєтесь, сер: як не підходь, а діло ні к чорту! Кожен з нас, хто має дітей, почуває тут, що він їх позбувається, втрачає. А чого варта у власних очах своїх людина, коли вона бачить, що її найближче, найдорожче, її реальне продовження в цьому світі — діти відходять геть, відчужуються?

— Ну, не всі діти і не у всіх батьків...

— У всіх! — блиснув очима Голка. — Рішуче у всіх. Лише не в однаковій мірі. Але ж і батьки гарні, нічого казати: замість боротися за належне їм місце, боронити свою с т а р ш і с т ь, вони запобігають ласки в своїх дітей, підхліблюють молоді!..

— Гм, не можна сказати, щоб усі...

— А де ти бачив таких, що ні? Назви мені їх тут же, інакше я вваажтиму тебе за брехуна!

В цю мить почувся стук у двері, і на Голчине "Можна!" в кімнату вплила масивна постать з колосальним бюстом. За нею зразу ж півничком ускочив дрібнокаліберний, сухенький чоловічок з лисячим анфасом. Це був знаний усій громаді містер Финтик — прилизане, безмежно антипатичне створіннячко, але з-біса вигадливий і спритний дискутант. При ньому навіть Голка втрачав свій неперевершений апльомб. Бо треба ще додати, що ніхто не міг доладу зорієнтуватися, коли Финтик говорив серйозно, а коли жартома.

Дама з бюстом була його дружина і називалась Ада Петрівна. Трудно було уявити зовні менш співзвучну пару. Недарма їх вкупі так і називали "Нічого спільного!" Хто перший дав це дотепне окреслення — вже забулося, але воно просилося на язик кожному при погляді на цю пару. Суха тараня — і розкішний королівський короп щодо фігури; крайня межа лисячої бридкости — і янгольська краса тонко різблених рис — це щодо обличчя.

І саме з уваги на рідкісну красу лиця Ади Петрівни, так прикро вражав естетів її гіпертрофічний бюст.

— Ідея! — тиснучи нам руки вигукнув Финтик. — Я організовую нове культурне вогнище, що зватиметься "Товариська Культура". Воно має гуртувати людей старших — від сорока років угору. Розумієте? Хай буде раз перевага старшим в Аме-

риці. — (Тут він поглянув на мене). Само собою, ми не думаємо замикатись і творити якесь гетто: на сходинах наших можуть бувати — за запрошенням старших — люди віку молодого, А молоді між тридцяткою і сороківкою може навіть бути в активному членстві. Отже всілякі "вічні студенти", старші пластуни, старші сумівці, одумівці та мунівці, — будь ласка, з розкритими обіймами!

— Певно ж, певно, — вставила Ада Петрівна. — Як можна без молоді?..

— Ти хочеш сказати: Кваліфікованої молоді! — звивисто похилився в бік пишного бюста Финтик, брудно сяючи маслянистим вилиском пики і модного костюма. І зразу ж випростався:

— Боки в жарт! — як сказав би батько нашої перелицьованої "Енеїди". — Я маю з собою тези вступної промови для наших установчих сходин. Ви, звичайно, палаєте бажанням їх послухати?

Ніхто не встиг зареагувати, як Финтик уже гукнув: "Мовчання — знак згоди!" І, хвацько витягши з кишені зошита, раптово почав "вистрілювати" з нього свої тези.

— Перше. Старість на 90% йде впарі з розумом, знанням, бо основа справжнього знання — власний досвід. Тільки таке знання має повну переконливість, бо воно не "награне" з чужого голосу, а своє.

— Друге. Молодь завжди легковажить досвід. Але це легковаження переступає межі, коли старші себе не боронять, чи то вважаючи це нельояльним супроти оточення і установ Нового Світу, чи то вважаючи це цілком безвиглядним і безнадійним.

— Третє. Ми повинні всіма способами і шляхами "набивати собі ціну" в очах молоді, в очах власних дітей, щоб не потрапити в категорію виключно постачальників гроша, а позатим — зайвих на бенкеті життя.

— Четверте. Один з найпевніших засобів утриматися — це організація свого духово-культурного життя, щоб наші діти бачили, що ми, старші, не розгублені, що ми вміємо духово жити і маємо чим жити. Тоді вони пройматься до нас пошаною, бо бачитимуть, що ми не безхребетні і шануємо самі себе"

Я слухав, роззявивши рота, і на обличчі моєму напевно малювалося захоплення: "Мої думки! І як він, бестія, так їх достеменно вгадав?"

Финтик уже сидів на стільці, обводячи наші обличчя поглядом тріюмфатора. Я поглянув на Сидора Голку і трохи отетерів: Голчине обличчя було якесь скривлене і ніби аж позеленіло. Задиркуваті вусики конвульсійно сіпались, а очі потемніли від злости. Голку душила заздрість. Финтик чудесно це бачив і, чи щоб довше посмакувати свій тріюмф, чи щоб відпружити атмосферу, грайливо промовив, дивлячись лукаво Голці ввічі:

— Прекрасний екстракт ваших поглядів і тверджень. Чи не так?

— Блискітки завжди спершу справляють враження... Але воно дуже швидко зникає, — криво усміхаючись цідив крізь зуби Голка. — Головне ж, нічого нема про ту "Товариську Культуру", яку ви організовуєте... невже вас спокушають лаври київського дядька поруч з бузиною?

— О, ні, — мене спокушає скромність і поділ праці з дружиною.

— Гм, не розумію... — переглянувся зо мною Голка.

— Я собі взяв тільки принципи і, так би мовити, "під'їзд" до справи. Про саму ж організацію говоритиме Адочка.

І відразу до неї: — Адочко, тебе просять.

— Просимо! Просимо! (Це я з Голкою, бо що ж нам зоставалося чинити?)

Ада Петрівна була чудовим промовцем. Вона промовляла так плинно і логічно-стрункo, що мені не раз закрадалася підозра: чи не "визубрює" вона текст своїх виступів із наперед написаних шпаргалок? Але Адочка з майже тою самою легкістю виступила і по незнаній їй наперед матерії, — наприклад, в дискусії на тему вперше вислуханої доповіді чи реферату. Якась феноменальна здібність, уперше зустрінута мною в жіночому середовищі!

Такі рефлексії перебігали в моїй голові, коли, красиво стріпнувши зачіскою, Ада Петрівна почала:

— Чи з нами, українською інтелігенцією, все в порядку? Чи ми бодай трохи живемо духовим життям? (Павза, і зниженим тоном додала): А без цього, річ ясна, ми перестаємо бути інтелігенцією...

— Я заявляю сміло: більшість нас цілком не живе духовим життям, а тому з нами абсолютно не гаразд! Поминаючи окремі щасливі випадки, наш "джаб" нічого спільного з нашою попередньою "старокрайовою" діяльністю не має. Це завдало нам такої травми, що ми, поза незначними винятками, без спротиву котимося вниз, ступінь за ступенем залишаючи колись осягнені духово-культурні позиції.

— Не аналіюючи по-справжньому причин (де ж пак — усе ніколи!), ми дивуємось, що тратимо авторитет в очах власних дітей. А тим часом — у дітей саме тому зникає до нас, батьків, і взагалі до нас старших, повага, що ми себе самі не поважаємо, не шануємо свого духового надбання, навіть цураємося його як, мовляв, зайвого і непотрібного балясту в нових наших умовах.

— Гай-гай! Ось тут, власне, суть проблеми. Перекреслювання себе у зрілому віці — це важка травма, яка призводить, врешті, до повної духової інвалідности.

— І якби хоч таке цурання самого себе було наслідком терору чи взагалі непозбувного тиску держави й нового оточення! Коли ж власне в Новому Світі цього немає. Наших людей пхає забувати своє і знецінювати попередній свій доробок просто відсутність хребта. Наче цей хребет ми загубили, пливучи сюди в хвилях Атлантики!..

"Конденсуй, Адочка, конденсуй!" — нахилився до дружини Финтик, коли вона на мить зробила павзу, щоб ковтнути води зо склянки.

Я ладен був роздерти Финтика за цю — як мені здавалося — незаслужену, цинічну заввагу. А тут ще з другого боку Голка мені шепоче на вухо: "Щось наш Ціцерон став справді трохи драглистий..." Я ледве стримався, щоб не дать йому в пику доброго ляпаса.

Ада Петрівна мило всміхнулась у наш бік, даючи зрозуміти, що павза скінчилася.

— Сучасне цивілізоване суспільство, зокрема в Америці, це яскравий приклад грубої переваги і розпаношення матеріяльного, "джабо-бізнесового" первня в житті індивіда і громади. Цей первень вже задушив низку духових потреб людини, і процес цей щодалі невпинно посилюється. "Товариська Культура" покликана зупинити його, збалянсувати матеріяльні й духові складники людського життя, зліквідувати дотеперішню разючу перевагу матеріяльних інтересів.

— Гармонія духа і тіла — ідеал, якого досягти в 100% неможливо. Але людство завжди його прагнуло і прагнутиме, як довго в ньому жевріє вогонь Прометея. Цей ідеал присвічує і нам, ініціяторам "Товариської Культури".

— Декілька слів щодо самої назви і статутових справ.

— Не секрет, що тільки в товаристві собі рівних діють стимули виявити себе з кращого боку, а тим самим — бути кращим. (Бо людина, кінець-кінців є те, чим і як вона себе виявляє!). У товаристві собі рівних, але різноманітних індивідів людина має змогу перевіряти себе, відповідно тренувати свої розумові і психічні здібності, які без такого вжитку та вправ затрачують гнучкість, елястичність, — взагалі "тратять форму", подібно до того як без тренінгу тратить форму спортовець.

— До сказаного слід додати, що "Товариська Культура" — це, так би мовити, продуха в позаджабовий світ свободи. Бож "джабовий світ" — світ необхідности, сфера минущого, як минуще наше тіло. "Товариська Культура" — світ свободи й творчости, сфера вічного й нетлінного, як вічний і нетлінний наш дух.

— Адочко! — гукнув Финтик, комічно сплеснувши руками: — ти абсолютно потопаєш у ліриці. Дозволь закінчити вже мені — чисто по-діловому!

"Фе, який бридкий тип!" — подумав я і щосили заперечливо покрутив головою:

— Ради Бога, дайте Аді Петрівні скінчити!

— Я ще тільки один момент. — Вдячно потягнула в мій бік ораторка. — Врешті, як вважає наш господар... — повернулась вона до Голки.

— О, будь ласка! — озвався той.

— Так ось... До кого ми звертаємось? Кого ми закликаємо в наші осередки "Товариської Культури"?

— Розуміється, не тих, які загубили охоту (чи, може, й не мали її ніколи!) боротися за свою духовість і почувають себе більш-менш затишно, обіклавшись телевізорами, килимами, домами. Так само й не тих, які хоч і признають, що "їх душа не на місці", але тут же додають: "Але що ж? Нічого не вдієш: це Америка!" (Інакше кажучи, — "Не тратьмо, куме, сили...").

— Ми кличемо до себе тих, хто послідовний у розумінні і практичному вжиткові *закону боротьби всього сущого*, хто, боліючи душею на вид матеріялістичного засилля, активно протиставиться йому, бореться за віднову захитаної рівноваги матеріяльного і духового в житті цивілізованого людства.

— Це ж, зрештою, так нормально: кожна жива істота не мусіла б здавати своїх позицій без боротьби. І ті індивіди, що відхиляються від цього закону, самі себе ставлять у становище істот ненормальних, меншевартісних.

— Я кінчаю. Не з харитативною метою, не для порятунку когось там іншого, а для порятунку самих себе ми кличемо всіх живих духом гуртуватися в осередках "Товариська Культура"!

Сидір Голка встав, продовжуючи оплескувати доповідача.

— "Ідеї просяться на землю!" — так я назвав би почутий тут виклад вельмишановної Ади Петрівни. Це, по суті, була доповідь, хоч нам обіцяно було лише тези. Ада Петрівна як справжній ентузіяст перевиконала своє завдання. Зате до майбутніх установчих сходин "Товариської Культури" вона вже не потребує готуватися. Сходини, як дехто вже знає, відбудуться тут же, найближчої суботи; початок о сьомій годині вечора.

Ми прощалися з господарем і розходилися. Чекаючи автобуса на перехресті вулиць, я перетравлював враження цього вечора.

"Стовідсоткові ж шахраї обоє! А як виспівують!" — стирчала в моїй голові впоперек усьому фрааз Голки, тихцем кинута мені на відході.

2. ПЕРШЕ УСКЛАДНЕННЯ

Нас було п'ятнадцять, а може шістнадцять — перших адептів "Товариської Культури". Декого я не знав зовсім, з деким не був особисто знайомий. Чомусь не було повного світла, і сиділи ми не у вітальні Голки, а у великій "фронтовій" кімнаті, яку Голка орендував якомусь перукареві. Стільців було досить, але стола не було, і занадто пахло одекольоном.

Прекрасно, як завжди, говорила Адочка. Мені було прикро, що через брак освітлення я недосить бачив її лице. Симпатично виступав після неї якийсь безробітний колишній суддя, що закликав присутніх "судити себе судом власної совісти". Добре доповняв Адочку "Годя" (Финтик) своїми роз'ясненнями: чому "Товариська Культура" не має статуту і чому добре, що вона статуту не має. Поза цим Финтик дуже красномовно обстоював приватний дім як місце сходин "Товариської Культури": мовляв, це запобіжить непотрібної канцелярщини, комедії з щоразовим обранням президії і взагалі багатьох моментів формалістики, які лише забирають час і розплоджують порожнє балакунство.

Це імпонувало всім, бо пахло справді чимсь свіжим, не "засідательським".

Але далі почались якісь "містичні напливи". На поданий Голкою знак устав, заскрипівши стільцем, якийсь євнухоподібний суб'єкт і чуло-зворушеним, з "медоточивими" нотками, голосом почав:

— Дорогі Панії і Вельмишановні Панове! Я дуже втішений, що в нашому місті, в цім виплоді Содома і Гоморри, знайшлися люди, які закликають жити духом, товариським єднанням і любов'ю — любов'ю батьків до дітей і дітей до батьків. Абсолютно чудесно і абсолютно правильно!..

— Але я дозволю собі спитати: на якому грунті ви, ініціятори, хочете плекати цю чудову квітку — "Товариську Культуру"? Невже на старому грунті західнього раціоналізму, пиховитої і марної віри у всемогучість людського інтелекту? На грунті зухвалого зазнайства західнього суспільства: "Ми

все знаємо і все можемо"! Тоді горе нам, що прийшли до вас з надією і чистим серцем. Вглибімось поглядом навколо і внутрі себе — це ж Захід призвів до нинішнього сум'яття розумів і сердець! Вихоплюймось, друзі, з цього гемонського крутежу! Світло із Сходу! Там, на Сході, де яскріють сніги Гімалаїв і небо дотикається землі, там Великий Будда дарував змученому людству універсальний пластер на душевні рани — солодку Нірвану!

У цю мить промовець і господар перезирнулись. Не знаю, чи помітив це ще хтось, крім мене. Проте сенсу цього блискавичного обопільного "зирку-моргу" я тоді не схопив.

— Тож не може бути ніякої "Товариської Культури", — переконував далі "євнух", — поки ми не станемо визнавцями Будди. Я кличу до пізнання найглибшої скарбниці мудрости на землі — великого вчення Сак'я Муні Будди!

"Євнух" якось чудно заплямкав губами, у кімнаті попливло жовте й сіре мерехтіння, а ніс мого сусіди непомірно розрісся і став випромінювати всі кольори райдуги. Надзвичайно потягнуло на сон...

Коли я розплющив очі, заслона в бічній стіні напроти мене розсунулась, і на місці сподіваного одягу в западині показалась дівчина — вся в білому, а чорні коси розпущені сягали колін. Була невимовно гарна, але очі мала невидющі.

Ступивши крок уперед, дівчина мовила грудним, печальним голосом:

— Я нічого не бачу... Де світло із Сходу?..

Вібрації її грудного голосу виповнили кімнату і краяли серце на дрібні частки.

— Де світло із Сходу? Поможіть мені!..

Зворушений, я поглянув на фотель жерця Будди. Його там не було. Коли й куди він зник?..

Невидюща красуня з розпущеними косами нетвердим кроком, хитаючись, рушила в напрямі фотеля Голки.

Але раптом дорогу їй перепинила лисяча постать Финтика.

Я шукав очима за Адою, зусильно продираючи пливкі пасма мерехтливого світла, що місцями були непроникні.

Врешті знайшов. Вона напівлежала у хтивій позі на канапі, в сусідстві якогось довгов'язого мужчини з видовженим обличчям і велетенськими руками мавпи.

— Адочка! — готовий був зірватись у мене з язика крик болю й перестороги.

Та в цю мить довгов'язий простяг до сусідки свої мавп'ячі руки і почались блюзнірські слова, мовлені рипучим басом:

— "Прийдіть до мене всі, обтяжені гріхами, і я заспокою й виправдаю вас..."

Тріск схопленого стільця в моїх руках протверезив усіх.

3. АХ, ЯКИЙ ЖЕ ВІН ОТРУЙНИЙ... ПОДИХ СТАРОСТИ

З непогамованим клубком болю, образи і люті, що з грудей підкочувався мені до уст, крокував я до квартири Финтиків. Знав, що застану Аду Петрівну саму: Финтик ще зранку виїхав до міста Н. у службових справах і пробуде там не менше двох днів.

Господиня стрінула мене з легким здивуванням: щось сталося?

— Нічого не сталося — і все сталося! — повістив я з притиском.

І наче наростаюча лявіна, що котиться з гори, покотились з мого язика обурливі, повні гніву слова:

— Таж ви шахраї і сноби всі, з вашого Голки починаючи. Це не "Товариська Культура", а суцільне Тартюфове багно, кубло мерзенного шахрайства і розпусти!.. Звідки ви притягли отого йолопа буддиста? А що варта ота комедія із сліпим дівчам? Це ж ідіотський злочин — втягати неповнолітніх до свого кубла! Це... це...

Мене душило обурення і забракло слів.

Господиня мовчала, сидячи на канапі.

— Чого ж ви мовчите?

Ада Петрівна мовчала, не піднімаючи спущених долу очей. Врешті я присів, щоб зазирнути їй ввічі.

Ада Петрівна раптом взяла мої руки і схрестила в себе на грудях.

— Усе, що ви сказали, оце ваше обурення, — тихо і душевно почала вона, — і слушне, і неслушне. Слушне з вашого погляду, з погляду людини молодої. А я — хоч мені тільки сорок два роки — людина вже стара. Старий також мій Финтик, старий наш "філософ" Голка і довгов'язий Макс. Ми потребуємо себе чимсь дурити, манити і забавляти... Потребуємо творити собі світ ілюзій.

— То ви в "ідеї, що просяться на землю", самі не віpите?! Це все для вас дурійка?

— А ви ж думали — як? Та не виривайте своїх рук від мене! Мені з ними добре.

Ада Петрівна щільніше притиснула руки до своїх пишних грудей і, зненацька нахилившись, ніжно мене поцілувала: в щоку, потім припала до уст.

Я почув, що моя молодість попливла кудись геть, разом з обуренням; відчув тлін і солодкість гріха.

"Ось вона, старість... жадібна, а тому й безпринципна старість", — злою потіхою звучали в ухах Адоччині слова.

Автім, я не міг би присягнути, що то вона їх вимовила.

4. Я ДАЛІ ЗМАГАЮСЬ

— Скликайте сходини! — "розорявся" я перед Финтиками, завітавши до них кілька днів пізніше. — Всіх отих буддистів-спіритуалістів, довгов'язих циніків ет цетера... Взагалі весь ваш паноптикум старіючих снобів. Я вас розіб'ю вдрузки! Можете підкурювати мене всіляким чортовинням — я не боюся!

На губах Финтика грала лукава усмішка, але Ада Петрівна виглядала задумано-серйозною.

— Що ж, скличемо! — потер собі руки, цмокаючи язиком Финтик. — Правда ж, Адочко, скличемо? — звернувся вже він до дружини. — Може, Сидір Іванович знову якимсь сюрпризом почастує...

— Тільки, Бога ради, не розбещуйте неповнолітніх! — не втерпів я. — Тягніть кого хочете, але не шіснадцятилітніх.

— Ви про ту піфію з розпущеною косою? — Та їй повних двадцять років, і вона вже мала трьох амантів! Я знаю це з певних...

— Помовчи! — шарпнула Финтика за полу модного піджака його "половина". І до мене: — Будуть дівчата вашого жанру — сорокалітні ідеалістки!

— Хе-хе-хе! — зайшовся цинічним смішком Финтик. — Дівчатка!..

Моргнув у мій бік і, глянувши на годинника, заметушився.

— Ой, мені пора! — ви тут собі розважайтесь, а я побіг.

***

Я вчинив очевидну помилку, не вийшовши з хати разом із господарем. Ще б — хто зна чи надовго — але збереглася б якась ілюзія моїх взаємин з "адською дочкою" — як я ніби в жарт прозивав наодинці Аду Петрівну. Ще коли б я не так по-дурному почав... А то: не встигли за Финтиком зачинитися двері, як я враз:

— І охота тобі з таким кловном жити?

Ні, таки злий був початок, дуже злий.

Бо моя співрозмовниця враз спалахнула:

— А яке твоє діло до мене, "ідеаліste" ти нещасний? Тобі ось женитися вже час та дітей вирощувати! А то всунеться в чужу родину і спокушає слабу женщину... Де ж пак: молодий і з лиця непоганий, та ще й ідеаліст! Як тут не впадеш?!..

Я остовпів.

— То я — спокусник? Я спокусив тебе?

— А то ж хто? От, візьму, та й переберусь до тебе завтра на мешкання... З капелюшками та панчохами й черевичками. Сусіди бачили, що ти приходив, як чоловіка вдома нема...

Переді мною постав на мить образ шантажистки, навіть щось хиже промайнуло в її очах. І в той же час я відчув себе винуватим. Стояв ні в сих, ні в тих.

Адочка миттю це спостерегла і вже тішилась моєю скрухою.

— Ну, не бійся, не бійся, дурненький. Ніколи я цього не зроблю. Тільки ж не ставляй мені твоїх дурних питань. Не будеш? Не будеш? — ласкаво зазирала ввічі і пригорталась.

Адочка вміла бути ніжною.

5. В ПОШУКАХ КІНЦЕВОЇ РОЗВ'ЯЗКИ

"Сюрприз" на чергових сходинах "Товариської Культури" таки справді був. І представлявся він в образі атлетичного мужчини понадшістьфутового росту і мінімум двісті фунтів ваги. Голос же в атлета був — високий дискант, майже фістула. Це справляло на присутніх таке разюче враження, що їм здавалось — наче вони в цирку і бачать кловна на ходулях. Репортер газети "Замотеличена Думка", що на сходинах був уперше, довго протирав окуляри, потім самі очі і, нарешті, в антракті спіймав атлета за найнижчий гудзик піджака і вчинив йому щодо голосу справжній "допит з пристрастям".

Та найцікавіше було те, що атлет був того вечора основним доповідачем на тему "Аскетизм тіла — як дороговказ на верхів'я духу".

Дивний парадокс творили аскетичні заклики та гасла в устах цього здоров'яка-атлета.

— Аж недобре мені стає... — шепнула в мій бік Адочка, нахилившись поза спиною Финтика. Цей же майже захлинався від захоплення: — Ну й Голочка! — шепотів раз-у-раз, потираючи сласно руки.

Я не міг дослухати доповіді і вийшов, хоч і хотілося почути, як розгорнеться дискусія, зокрема — що говоритиме Адочка. Мені здавалося, що вона, як і я, естетично страждає на вид цього зухвалого парадоксу. Хвилин п'ять я навіть чекав на вулиці, сподіваючись, що вона вийде.

Але Адочка не виходила. Починав накрапати дощ, і я пішов додому, постановивши собі в думці обов'язково зайти другого дня до Голки. Річ у тім, що з відбутих дотепер сходин просвічувала певна система, певна ідея, що її "Товариській Культурі" нав'язував Сидір Голка, мабуть, разом із Финтиком. Випитати у нього останнього — була річ марна: він усе збуде жартами та вихиляннями-недомовками — це я знав наперед. Залишалося розвідати в самого "лідера".

***

— Майже кожна талановита людина — мерзотник! — вияснював мені Сидір Голка в інтимній розмові tete a tete. — До таких зачисляю я й себе. Ви, мабуть, чули: що я років п'ять тому спалив великий рукопис свого твору, над яким працював довгі роки. А чому? Тому, що найщиріші, отже й найталановитіші розділи були або мерзотні, або божевільні — так скваліфікувала їх моя дружина, яка після того пішла від мене. До такого висновку врешті дійшов і я.

— Хоч я ще вирішив перевірити. Не твір свій, ні — щодо нього справу скінчено. Перевірити остаточно саму тезу: що нема доброчесних людей поміж справжніми талантами, людьми високо обдарованими. Усі — як не негідник, то божевільний.

— Ну, знаєте, це тезочка дуже... як би це сказати... — почав був я, за старою звичкою, своє "мугикання-підстьобування".

Голка зробив лицем нетерплячу міну.

— Тезочка, чи теза — але покищо все її потверджує. Навіть останній експеримент — з "Товариською Культурою": єдина чесна, добропорядна людина в ній — це ви, містере, індивід без жадного яскравого хисту, сірий споживач, "авдиторія". Не можна ж зачисляти до хисту ваше ламання стільців на останніх сходинах... Хоч це якраз добре свідчить про вашу нормальну порядність.

— А візьміть подружжя Финтиків — та це ж пара несусвітних жуликів! Але ж обоє таланти! Скажете — не бачили їх справжнього мистецтва, саму дрібноту, "фіглі-міглі".

— А чи ви знаєте, що Финтик колись грав на сцені? Та як грав!.. Одного разу, виконуючи ролю Яго в "Отелло", він ледве не заплатив життям... Бо два якісь чеснотники в антракті вдерлись за куліси і буквально живого місця на тілі в нього не лишили. Напевно, забили б, якби Отелло і сценарист не надбігли вчасно. З того часу Финтик сцену покинув. Бож смерти він, сукин син, страх як боїться.

Голка зробив довшу павзу, і я вже збирався щось промугикати, але він вияснював далі .

— Адочка... Ну, може, жінки нам, кавалерам, і не годиться судити. Тільки ж це — Финтикова

пара! Її хист як людини — музика, піяністка вона першорядна; і сама компонує. Ви ніколи не чули її музики? Шкода. Попросіть колинебудь заграти для вас. Якщо встигнете. Бо вона вас, здається, швидко дімісіонує.

Я мимохіть нервово рухнувся і запитливо скинув на нього оком.

— Не робіть удавано-здивованої міни: я знаю про вашу з нею близькість. Але ми — про таланти. Отож Адочка не тільки музичний талант, вона ще посідає талант суто жіночий. Щоб ви мене не зрозуміли криво, то я вам признаюсь: я десять років домагався її взаємности — і так і не домігся. Це ж для жінки феноменально: десять років відкидати закоханого в неї мужчину! Відкидати не брутально, не обриваючи дружнього з ним контакту, навіть совітуючись з ним у деяких суто особистих справах. Це, мабуть, зможе робити жінка одна з десяти мільйонів! І це ж справді високий артизм — відкидати так, що мужчина не ображується, що йому полишається все ж якусь надію бути вкінці нагородженим... за витривалість, за "довготерпіння", за всеможливе самовдосконалення.

По десятьох роках (Адочка вже була тоді одружена з Финтиком) я не витримав: прийшов одного разу до неї п'яний, як швець, і говорив якесь страхіття. Не міг усидіти на стільці і звалився на підлогу. Може, й стільця зламав, — точно не знаю.

— Та як ви могли?.. Як можна приходити з візитою до жінки таким п'яним? — вигукнув я обурено, забувшись, що я ж сам гість у старшої людини. — Вона ж мала право погукати сусідів... взагалі...

Голка не образився.

— Нікого вона не гукала. Вона дала мені холодної води, помогла встати й сісти на канапі. Сама сіла скраю і промовила:

"Я чекала вас учора, бож учора якраз стукнуло 10 років нашого знайомства. Чекала також сьогодні... думка була нагородити вас за пажову вірність. Та ви назавжди втопили пажа в горілці. Шкода!"

— Сидоре Івановичу! Вона вас напевно любила! — щиро-захоплено вигукнув я, зворушений його оповіддю.

Голка з докором і легкою зневагою подивився на мене:

— Ну й недарма вас "ідеалістом" прозвали. Де ж це чувано, щоб люблячa жінка десять років змушувала чекати?! Тут не те: талановита, кажу, жінка з Адочки — ось що!

Засвистів на плиті чайник. Голка встав його зняти, а я взяв у руки капелюха, готуючись відійти.

— Та ні, — спинив мій рух Голка: — посидимо ще та чайку вип'ємо. Я ж, власне, зачепився за Адочку, здорово відхилився і не вияснив ще вам багато суттєвого по основній нашій темі...

Однак розмова по "основній темі" вже не в'язалася: Сидір Голка багато їв і пив сам, припрохував мене, а потім чомусь враз розм'як і став виразно "клювати носом", повторивши двічі відому сентенцію, що "добре бути молодим, хоча б і дурним".

Я зорієнтувався, що мені пора додому.

"Щось у нього не зовсім гаразд з отими "талантами"! — міркував я дорогою, вдихаючи на повні груди вечірнє повітря. "Себе до талановитих зачисляє, мене ж — до "сірих споживачів". А який у нього талант? Що язик добре підвішений для базікання?! Адочка таки не дурна: вміє збагнути людей. Хоч і сказала якось про себе, що вона лише "інспектор біології в літньому перекрої".

"Ха-ха-ха! "Перекрої!" Аж досі смішно — як я тоді дав хука: не дібрав спершу в цій її фразі глузду! "Перекрої" вухо сприймало як "крої", і ввижався літнього крою тоненький одяг, що удавав ніби прикриває (бо насправді ще дужче окреслював!) пишні Адоччині форми... Тсс... Це б Адочка брикнула "ідеаліста" по писку: "Безсоромний!" А я: — додай — "Спокусник!" Ах-ха-ха!..

"Але оті її самопризнання в старості — очевидна поза!.. Асекурація наперед — щоб я, бува, якимсь нетактом не дав їй відчути різницю наших літ... Що й казати: Адочка чудесна!"

Я дедалі переконувався, що не Голка — цей банковий "нічний" директор, який мав досить часу, "пончуючи годинники" на шести поверхах, компонувати свої "філософські" тиради, — а саме Финтик був справжнім промотором "Товариської Культури". Тільки ж цей ніяк не давався "промацати себе", не зраджував дійсних спонук і цілей снобістських експериментів. Після одних сходин "ТОКУ" Финтик наче трохи "відкрився", коли я "з серцем" його спитав: "Чому на "ТОКУ" гвоздем повістки щоразу якісь нові кретини? Невже — питаю — нема нормальних, правильних людей для голошення правильних ідей?"

Финтик тоді ступив від мене крок далі, а лисяча мордочка його просіяла підрум'яненою великодною пасочкою.

— А ну-ну, повторіть! Як ви сказали? "Правильних людей для правильних ідей"?

І вже майже басом (він був незрівнянний актор, цей Финтик!):

— А ви їх десь бачили? Отих "правильних" людей? Бачили?!..

Потім рвучко приставив палець до чола:

— Думати треба, містере... Серйозно думати!

І я думав. Я намагався знайти якийсь "ключ", якийсь потайний хід, щоб дібратися в нутро цієї "лисячої образини", — як у думці завжди звав я Финтика.

(З цього читач може бачити, що я був хоч наймолодший з активу "Товариської Культури", але зовсім не найдурніший).

Найпростіше, здавалося б, для "промацування" Финтика скористуватись було Адочкою. Але ж як це зробити, щоб вона знову не дала мені по руках — як ото було вже одного разу?

"Напоїти її до безтями?" Та я знав, що Адочка, крім одної, відсили двох чарок, нізащо більше не п'є. Не напивався ніколи і осоружний Финтик.

"Мусить він когось мати, якусь кралю..." — докопувався я в думці. Бож Адочка останнього разу неспроста мовила езоповим стилем: "Годя омолоджується"...

І тут мене враз "осяяло": перед очима постала "невидюща красуня" і лихий привид Финтика впоперек її кроків до Голчиного фотеля.

"Вона. Напевно вона!"

6. НАВКОЛО НЕВИДЮЩОЇ КРАСУНІ

Ми сиділи вдвійку з Гордієм Финтиком на лаві в міському парку. Жовтіюче листя осени де-не-де падало з дерев і, ще ворушке під слабеньким подихом вітру, врешті вмирало, прибившись в ямку чи до більшої купки.

Це був гарний, затишний куточок парку, обраний для нашої "серйозної" розмови самим Финтиком — після того як він довідався, що я вже двічі був з візитою у "невидющої красуні".

Финтик сповідався і благав.

Про що? Хіба про це благають?

Та Финтик і сам це добре розумів.

— Незвично просити про такі речі, чуєш себе препаскудно... Але що ж вдієш? Не надаюсь я для відкритого бою. Найняти когось, щоб поламав ребра?.. Себто, вам — "ідеалістові". Тихцем підсунути отрути?.. Також не моя це "стаття".

Я відчув дотик легкої огиди. Маскуючись (бо Финтик пильно дивився мені ввічі), я став запалювати цигарку.

Финтик не курив. Він обмахував хусточкою спітніле обличчя і провадив далі:

— Мабуть, я трохи боягуз. Та чи боягуз не має вже права жити і брати від життя, що йому потрібне? Все таки, головне не в цім. Бо я — чи вірите? — надто люблю людей. Люблю людей і життя! Смерти не люблю навіть чужої. Ось тому й кажу: відступіться по-доброму, відступіться самі і будемо друзями...

— Та про що ви, пане Гордію?! Я нічого не розумію, — нахабно "зваляв дурня" я, аж сам засоромився.

Финтик пильно подивився на мене і сам зашарівся.

— Ой, як негаразд!

Ще мить — і в очах його заблистіли сльози. І я побачив, що очі в нього гарні. А ніколи раніш я цього не помічав.

— Прошу пробачити моє придурювання. Я вас слухаю далі.

Рум'янці сходили з лиця Финтика, він якось ніби винувато витирав хусточкою очі.

— Отож подумайте: що ви їй можете дати? Вона ж бідна, аж синя, і має стару матір, яку безумно любить, як і мати її. Через цю обопільну любов вона вже вдруге покинула дім сліпців, де їй давали сяке-таке забезпечення, навчили ліпити іграшки для дітей, з чого вона тепер дещо заробляє. Через цю прив'язаність не схотіла ангажуватися у фільмовій компанії, з чим до неї двічі приходили.

— Я вже більш року їм помагаю, віддаючи майже половину свого заробітку. Адочка це знає. Ця сліпенька для мене все... А ви... Ви ж не одружитеся з нею!

Финтик відвернувся вбік, і мені здавалося, що щока його засіпалась, аж почувся цокіт зубів.

—Ради Бога! — хитнувся я до нього. — Таж вам ніщо не загрожує! Я зовсім не з цією метою приходив... не думав спокушати, зовсім, зовсім ні!..

І я вигорнув перед Финтиком "суть справи", що мене мучила: чому такі правильні, чисті, високі ідеї не знаходять властивих, тобто таких же правильних і чистих рупорів? Чому красномовлять якраз шахраї та негідники? Невже "нічний директор" має слушність?.. (Тут я згадав Голку і свою з ним розмову про "таланти").

Однак "лисяча мордочка" і тут спробувала ухилитись від прямої відповіді.

— А яке ж це має відношення до Зіночки? (Це було ім'я "невидющої красуні"). Чи пак — яке відношення мають ваші візити до неї в обличчі цієї вашої "ідеалістичної проблеми"? Чому ви туди стежку стали топтати?

Та тут я вдарив козирною картою: час був цього в'юна вже "приперти до тину".

— А тому, — скандував я йому межи очі, — тому що як інакше мені вдалося б ось цю сповідь від вас мати? Як? А ви ж — головний заправило всіх оцих комедій з "Товариською Культурою"! Чи ж не так?

Може, це з мого боку було занадто різко, брутально. А може Финтикові стало шкода своєї "сповіді", котра — як ніби тепер виглядало — була передчасна, непотрібна. Може, врешті, ми втомились. Найімовірніш, однак, що співрозмовець мій хотів виграти час для перевірки так несподівано оберненої справи з моїми візитами до Зіни.

У всякому разі, ми зразу ж розійшлись.

7. ПЕРЕХІДНИЙ РОЗДІЛ МАЙЖЕ БЕЗ ЗНАЧЕННЯ

Я не заходив до Зіни понад місяць. Пропустив також чергові сходини "Товариської Культури" в квартирі Финтиків: мусів діяльно готуватись до останнього іспиту на одержання лікарського диплома. До того ж мене переслідувала (очевидно, в моїй уяві!) одна чорнявка, з якою мене познайомили на весіллі мого колеги.

Але два дні тому несподівано зустрів на вулиці Адочку: йшла додому з пакунком купна.

— Гай-гай! Скільки літ, чи пак, днів! Де ви пропадаєте? Хіба можна забувати так друзів!

— Сподіваюсь, "друзі" не дуже тужили за мною. Принаймні, якогось сигнальчика на кшталт телефонного дзвінка чи листівочки я не дістав... від "друзів". Хоч від інших було досить.

— Ну, але тепер мусиш провести до хати, — вертаючись до нормального (не при людях) "ти", заявила Адочка.

Мені це не було зручно — я намірився був піти в університетську бібліотеку. Та відмовитись забракло волі. Зрештою, Адоччин пакунок (вона вже всунула його мені в руки) був таки для жінки досить важкенький. Отож я поніс його, гадаючи супроводити тільки до її дому.

Не вийшло.

— А по сходах хто ж буде нести? — вже навіть зухвало мовила Адочка. — Танцював, то вже мусиш вклонитися.

У квартирі ми застали... самого Финтика.

— Годі нога болить, вже другий день... — пояснила в мою сторону Ада Петрівна.

—Хе-хе-хе... — засміявся тоненько Финтик. — Чудесне тріо з "ідеалістом" в основі! Споруди нам, любенька, кави...

Тікати вже ніяк не виходило.

Це була "артистична" розмова. "Артизм" її оберігав спільно вичутий такт всіх трьох учасників.

Колись про розмову такого стилю Голка був висловився: "Словесне блудійство".

Хтось мав це "блудійство" підмінувати, висадити в повітря. Зробила це Ада Петрівна.

— Годю, в хаті нема повітря! Правда ж, "ідеалісте", — ви задихаєтесь?..

Обидва вікна вітальні дивилися в бік парку і були відчинені настяж. Було, отже, ясно — про яке повітря мовила господиня.

Финтик піднявся з канапи:

— Мабуть, не буде діла в хаті!

Ступив крок до дружини:

— Пробач нам, Адочко, ми з "ідеалістом" трохи в парку посидимо. Ти ж тим часом спочинеш...

— Про мене! — всміхнулася Адочка. — А як же нога? Вже не болить?

Финтик кумедно зморщив носа:

— Уяви собі, перестала: видать, розумна!

Виходячи, я прощався з господинею, бо з парку вже мав іти просто додому. Почуваючи на собі її очі, я скерував свої вбік, щоб не зустрітись поглядами: почував ніби якусь провину за "артистичну розмову". Бічним поглядом устиг схопити як Финтик витяг з купи паперів якогось зошита і сквапно сунув його в кишеню піджака.

У парку (він був зараз же, перейти лише вулицю) Финтик одразу витяг зошита з кишені і тицьнув мені в руки.

— Оце вдома прочитайте! А я справді трохи посиджу... Без вас і без Адочки.

8. "ТЕОРІЯ ОРГАНІЗОВАНОГО ОПТИМІЗМУ"

("Ідеалістові" і його нащадкам моє слово.)

"Я не думаю, що можна говорити про культуру нашої доби як про стару. Хіба можна говорити про життя — в цілості, всього людства — що воно старе чи молоде? На однім кінці воно старе, на другому — молоде; тут ось вмирає, там народжується; в однім кінці бабусі Землі бачимо упадок, в іншому знову — підйом і дозрівання.

"І так було колись, є тепер, за нас, і так, поза всяким сумнівом, буде й після нас. Чомусь звикли думати і говорити про світову культуру, ставлячи їй тільки европейсько-американські рамки. На якій підставі?! Адже світ (беручи нашу плянету) — це і величезний Китай з його конфуціянством (не думайте, що його вже геть убив Мао-Тсе-Тунг), і Індія з Тібетом та Пакістаном, і розлога смуга арабсько-мусулманських країн від Афганістану по Марокко; і, врешті, вся муринська Африка, що тепер вирує в русі. Спробуйте, будь ласка, знайти старість в панарабському русі чи в гоні до усамостійнення муринів Африки або полінезійців Азії?

"Та візьмім ще інший, вже не континентальний, а соціяльно-політичний та ідеологічний перекрій. Що тоді побачимо? Половину Европи (міряючи не територію, а людність) опанував совєтський тоталітаризм, а недавно ще він ділився панованням в Европі з фашизмом. І той і другий — дич, рецидив канібальства. Але хижацька сила їх не зраджувала старости; навпаки, незгризені рвачкі зуби молодого хижака виявляли обидві тоталітарні устроєві концепції-системи.

"А ось про старість індивіда, окремої людської одиниці — говорити законно: це бо факт неспірний.

"Та я, Финтик, люблю життя і хочу за нього боротися. Боротися скільки можна, скільки стане снаги! Ось вам грунт, на якому зродилась моя "Товариська Культура". (Бо це таки моя ідея; "філософуючий оригінал" Голка — лише сателіт). Я "відкрив" і притяг буддиста, і довгов'язого Макса (він на пропущених вами сходинах "Товариської Культури" доповідав про "будуючу цнотливість" — тож то сміху було!), і циркового артиста з парадоксальним голосом-фістулою, і я ж завербував "невидющу красуню".

"Може, скажете, погана була розвага? Не ворушила вона застояних, пліснявих мозків побутовця?

"Таж ви сам, "ідеалісте" (даруйте конкретизацію!), — ніколи без "Товариської Культури" не дійшли б до запиту: "Де знайти правильних, чистих людей для реалізації правильних, світлих ідей?"

"І я вам тепер відповім: в мозаїці! В життелюбному шукальництві!

"Вам, очевидно, не снага самому збагнути цю формулу. Тож, дружби ради, я вам роз'ясню.

"Нема, не існує в природі правильних, чистих людей, але майже в кожному індивіді є щось правильне і чисте: в одного одне, в іншого друге, ще в іншого — третє. Отож визбируйте і монтуйте! Імовірно, ви за життя не скомпонуєте, не осягнете цілости ідеалу. Та це й не так важливе: ви — чи кожний інший шукач — житимете оцим процесом визбирування і монтування. Ваша думка матиме кожночасно свіжу поживу. Ви — справді житимете не лише біологічним життям!

"Хіба не цікаво, наприклад, у найпаскуднішому— на перший погляд ока — типі "підстерегти" раптове "сяйво Божої подоби"? Або в безнадійно сірому, тошнотворно-тупому, обмеженому типі "відкопати" знову ж таки якусь ще не рушену, глибоко в тканні біологічного життя замулену, проте неповторно індивідуальну здібність?..

"Я раджу рішуче: не ганяйтесь за готовими людськими діямантами! З них майже кожен має червоточину, амальгамований з огидно-чіпкими домішками...

"Ну, та це я вже, мабуть, забрів задалеко. (Несе, часами, знаєте, отака хвиля шкільного красномовства!) Але суть вам ясна: можете не бути психіятром, щоб лікувати, чи педагогом, щоб направляти і виховувати людей. (Хоча, чому й не так?!) Головне — це ж цікаво! Цікаво для себе, поминаючи всеможливий утилітарно-виховний вжиток. Цікаво й пожиточно, бо дає відчути повноту життя і творчости.

"У цім же пляні боротьби за повноту життя (Боже, як жаль, що воно таке коротке!) я держу біля себе Адочку й Зіну.

"Я таки злякався був за останню: щоб ви, тридцятлітній мастодонт, не перехопили її в свої невковирні ("ідеалістичні") обійми. (За Адочку я не боявся і не боюся, хоч вона мені не менш дорога).

"На щастя, Адочка мала слушність: ви таки носите внутрі цінний мозаїчний скарб. А хоч, може, просто вам "очі розбігаються", бо багато життя для вас ще попереду. В моїх роках ви не будете такий уступливий.

"Цур, цур! Щоб не наврочити!..

"Приходьте ж найближчої неділі ввечорі в гостину: ми з Адочкою справляємо скромне відзначення десятиліття нашого подружнього життя.

Гордій Финтик.

Це була справді теорія організованого... не так, може, оптимізму, як загороди перед песимізмом, перед життьовою зневірою в похилих роках. Саме тому її життьова слушність дійшла до мене ген-ген пізніше.

Тоді ж — найближчої неділі "ювілею десятиліття", коли подружжя, відпустивши гостей по ситій вечері, запросило мене на "додаткову історично-мистецьку програму", я бачив у тім усім насамперед позу і чудацтво старіючих снобів — pendant до снобівської пози Финтикового "мого слова", з його настійним випинанням наперед життьової мудрости старої, бувалої людини.

У бічній "кімнаті для різного барахла" — як її прозивали господарі, звичайно не показуючи її гостям, — лежала спиною догори стара шафа, "доточена" збоку приставленим дерев'яним ослоном і вкрита зверху ІРО-вськими таборовими коцами. З-під розплесканої замурзаної подушки виглядала підмощена стара валіза.

— Продемонструємо, Адочко?.. — питально глянув на свою розкішну "половину" сяючий від спогадів і випитого вина "організований оптиміст".

Адочка схвально кивнула головою і перша, скинувши з ніг "лодочки", лягла на "таборову реліквію". Финтик уже був без піджака і негайно вмостився поруч, демонструючи "обнимку".

Нічого й казати: "демонстрація шлюбного ложа" далеких (Як швидко біжить час!..) таборових років була таки дотепною, навіть зворушливою.

Але чому ввесь час візити мене переслідував посмак снобізму?..

І я в думці знову й знову вертався до Финтикового зошита.

Павло МАЦЕНКО

НАШ ВЕЛИКИЙ ДИРИҐЕНТ

(Пам'яті Миколи Малька)

У "Свободі" з Нью Джерси, США, від 3-го липня 1961 р. з'явилось коротке повідомлення, що "Микола Малько, світової слави диригент, помер в Австралії, в Сиднеї 22-го червня, маючи 78 років життя".

Це повідомлення схвилювало не тільки тому, що він був світової слави диригент, а й тому, що він був українець.

Будучи з Покійним, хоч і не довгий час, в листовному зв'язку, використовую свої матеріяли для цієї скромної статті і хай цей опис буде китицею квітів на могилу великого сина українського народу.

Микола Малько родився 1883 року в Браїлові, коло Жмеринки на Поділлі, а його батько походив з Лохвиці на Полтавщині. Ці дані подав мені сам Малько в листі від 1-го жовтня 1950 р.

"У Браїлові батько Малька купив дім, у якому свого часу проживав і творив П. Чайковський. Немає сумніву, що він купив той дім з пієтизму до П. Чайковського, бо був сам добрим музикою, грав на чельо і був членом відомого камерного ансамблю". (Див.: Philharmonic Post, V. V. No. 1, Sept.-Oct. 1949, London, England).

Та сам М. Малько писав, що "Перші сім років свого життя я пробув в Сімаках, — батько мій був лікарем на цукроварні в Браїлові". (М. Малько: "Чайковський і Україна", "Новий Шлях", вересень 1950 р.). Оте "пробув", прожив, мабуть, дає право думати, що він родився в Браїлові, а потім жив у Сімаках, де колись проживав і Чайковський, який в одному листі писав: "О, любий Сімацький кутик! Як багато радостей і захоплень я пережив у ньому! Як я його люблю!"

Середню освіту М. Малько здобув в Одесі, а потім в Ст.-Петербурзі вписався до університету та до Ст.-Петербурґської консерваторії. В консерваторії вчився гри на п'яно, теорії композиції та диригування у визначних майстрів: у Н. Римського-Кор-

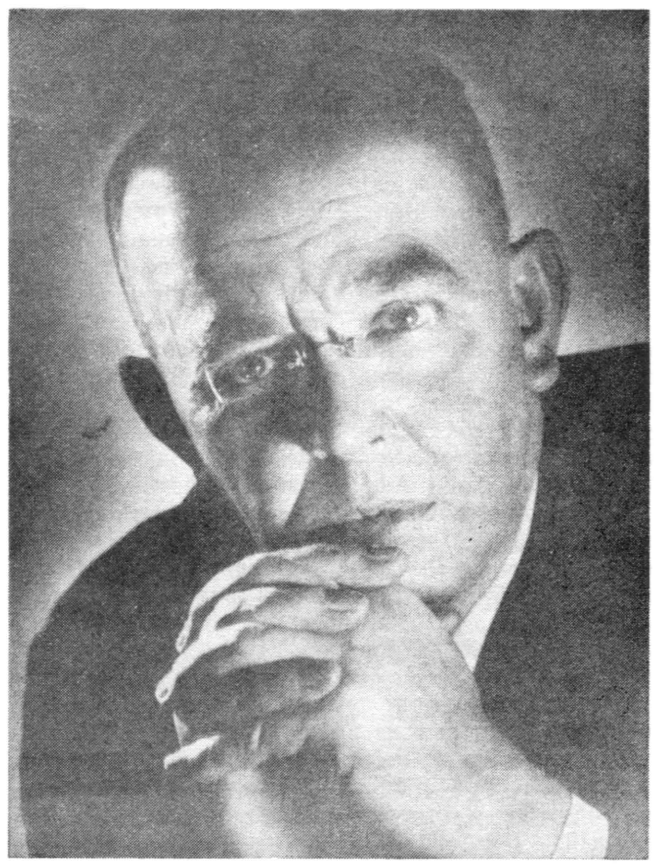

сакова (1844-1908), А. Лядова (1885-1914), А. Глазунова (1865-1936) та в Н. Черепніна (1873 -).

У консерваторії М. Малько виявив великі здібності і вже тоді його запрошують на становище диригента Імператорської Опери в Ст.-Петербурзі. Два сезони він диригує балетами, які виставляв славний хореограф Фокін, а виконавцями в балеті були Павлова, Карсавіна, Ніжинський та інші. По цьому він 10 років був головним диригентом тієї опери і це спричинилось до його блискучої музичної кар'єри.

1928 року М. Малько, будучи шефом Ленінградської Філгармонії, диригує в Україні й тоді його, як гостя диригента, запросили на концерт до Відня. Тут він мав надзвичайний успіх. Скоро по цьому він диригує в Берліні, Мюнхені, Празі, Варшаві, Будапешті, Римі, Турині, Копенгагені, Осло, Лондоні, Манчестері, Ліверпулі, Глезго й Единбурзі.

Коли саме і якого року М. Малько не повернувся вже до СРСР, мені точно не відомо, але так сталося.

1940 р. Малько був запрошений до славного в Америці Мілс Каледжу в Каліфорнії. Там він провадив клясу диригування. В цей сам час, як гість, диригував оркестрою в Бостоні.

У сезоні 1949-50 р. Малько диригує Лондонською Філгармонією, дає два пам'ятні концерти в Королівському Альберт Гол в Лондоні. Там же видаються платівки (рекорди), що він їх награв із згаданою оркестрою.

Будучи диригентом-резидентом від 1945 й до 1957 р. включно Симфонічної Оркестри в Чікаго, в Грент Парку, Малько, як, наприклад, у липні 1950 р., мав у програмі і українські твори Б. Лятошинського — "Галицький танець" з опери "Золотий Обруч" та інші.

Проживаючи в Чікаго, М. Малько часто виїжджав у різні частини світу й там диригував найкращими оркестрами тих країв, про що згадується пізніше. Закінчив своє артистичне життя в Сіднею, Австралія.

М. Малько справді був диригентом світового значення. На сцені він не був демонстративним, а скорше скромним, з вигляду суворим і вимогливим. Зате його блискучі, проникливі й з певним виразом іронії очі говорили про його жвавість і життєвість. На пробах, коли вивчав характерні місця творів, був справді вимогливим і невгнутим. Інколи підносив тон, кидав жмутками гострих і дотепних зауваг, але відразу випогоджувався, коли досягав бажаного. Тоді з-під його оригінальних окулярів (прямокутні квадратики) блищали задоволені виразисті темної блакиті очі.

В інтерпретації творів був великим майстром вияву оркестровим звукомалюванням образів виконуваних творів. Його глибоке відчуття й розуміння динаміки, кінетики, агогіки, значення фермат і уміння доцільно вживати тих засобів були подивугідні. Його диригування було складною психофізичною активністю і та активність давала слухачам незабутні переживання. Був він особливо відомим виконавцем творів П. Чайковського, особливо люблено ним 4-ої симфонії, у якій, — думав М. Малько, — у великій мірі відбиті українські настрої композитора, Н. Я. Мясковского (5-та симфонія із славним Скерцо, яка навіяна галицько-українськими мелодіями), Прокоф'єва ("Скити" та інші), клясиків, балетів та опер, які йому колись принесли першу славу.

Як педагога М. Малька знали широкі кола музиків. Він навчав, як згадувалось, диригування в Мілс Каледжі у Каліфорнії. Багато композиторів, яких імена тепер славні, вчились у нього та діставали поради. Про частину його педагогічної роботи так писав у "Детройт Сандей Таймс" (22-го жовтня 1950 р.) її музичний редактор Гарві Тейлор:

> "Микола Малько, що минулого року диригував головними концертами Лондонської Філгармонії, теж диригував 20-ма концертами новоствореної Ізраїльської Філгармонії в Тель-Авів, Гайфі та Єрусалимі; був наділений королем Фредриком IX титулом лицаря Денен-борг за його заслуги для музики Данії. Це почесне відзначення, яке там рідко дається чужинцеві, дістав він за досконале вишколення Данської Державної Радіонадавальної Оркестри, що є тепер одною з найкращих у Европі".

З педагогічним завданням М. Малько написав і визначну працю англійською мовою "Диригент і його батута" ("The Conductor and his baton". Fundamentals of the Technic of Conducting by Nicolai Malko. Printed in Denmark by Wilhelm Hansen, Copenhagen. Pages 280.).

У передмові до книжки М. Малько писав, що вона є результатом рефлексій і думок, які обхоплюють багато років його праці, коли до праці вносились зауваги, що змінювались і тому були відновлювані й перевірювані. Автор цих рядків в кінці рецензії на ту книжку писав: "Описати цю книжку цими кількома реченнями неможливо. Вона так повна знання теоретичного й практичного про велике й чудове мистецтво диригування, що просто дивуєшся й тому читається цей підручник як якийсь містерійний роман найбільшого майстра. Книжка ця — це перший цього роду твір українця в чужій мові, в цьому випадкові в мові англійській". ("Новий Шлях", Вінніпег, 4-го жовтня 1950 р., рецензія: "Диригент і його батута".).

Прочитавши мою рецензію М. Малько писав: "Ваш лист про книжку глибоко мене зворушив. Сердечно Вам дякую. Ця книга — борг мого життя і такі слова про неї, як Ваші, для мене дорогоцінні".

Про М. Малька як людину, писати тяжче. Може про це напишуть інші, які знали його ближче й довше. Згаданий вже Гарві Тейлор писав, що Малько — пряма, чесна і безкомпромісова людина. Це можна спостерегти і з його листів.

Малько ніколи не мав нагоди досконало вив-

чити свою, українську, мову, хоч українську мову знав добре, почувався українцем і дуже тішився, що його молодша сестра Ольга мала вже нагоду свою мову вивчити.

Про Малька як людину і про ставлення до нього інших осіб, подав цікаві спостереження Дж. Шермерборн в "Grosse Pointe News" від 12 червня 1950 р., стор. 6, Детройт, США:

"Видатний український диригент Микола Малько щойно повернувся по шістьох місяцях з Европи, де він диригував Лондонською Філгармонією, оркестрами Парижу, Стокгольму, Копенгагену, Риму, Палермо та інших.

У Копенгагені мав у честь Малька прийняття амбасадор Америки. Потім, у цьому ж місті, у честь маестра Малька дав вечерю в палаці Егебекгард Альфред Олсон. Перед вечерою він мав коротку промову до гостей: "Ви одержите юшку з жовтого гороху, бо її любить Малько! Юшка вариться так: горох вариться з індиком. У певний час індик витягається й заступається свининою і тоді відразу маємо амброзію..."

Малько, відповідаючи за всіх гостей, сказав, що було б краще не ставити першим питання "Що ми маємо їсти?" (Варто тоді було побачити, як він дивився крізь свої надзвичайні квадратові окуляри...) Питання мусіло б бути таке: "Що ми маємо пити?"

Та "лукуліець" Альфред Олсон гордився винами своїх льохів. У них були не тільки французькі й німецькі вина, а були там також еспанські, альжирські та інші.

У Копенгагені, коли диригував Малько, був на концерті король Фредерик IX. Перед війною король Християн X., королева і наслідник престолу (теперішній король) також відвідували концерти Малька.

... Король Фридерик був диригент з поважною практикою. Нам приємно було сидіти на обіді і сподіватись, що Малько, цей поважний маестро, почне оповідати перед королем про свої улюблені й загадкові речі", закінчив дописувач.

Малько був життєрадісний і переповнений українським гумором. Обговорюючи листовно з автором цієї статті програму можливого у Вінніпезі концерту з українською симфонічною програмою (Лист від 19-го січня 1951 року) він і тоді несподівано дійсність минулого обернув на жарт: "Подайте свої завваги про програму. Під час війни 1914-17 рр., коли в Росії були заборонені твори німецьких композиторів, у Криму виконували квартет українського композитора Бетховененка... Це не жарт, а факт".

У кожному його листі не бракує гумору, або й приперченої іронії. Знаючи, що М. Малько відлітає до Европи на ряд концертів, я просив його подати враження з поїздки. Ось частина листа з 12 січня 1951 р.:

"Дякую, що Ви пропонуєте мені описати свої враження з поїздки та про мою роботу. Восени — кінець жовтня-початок грудня — я диригував у Норвегії (Осло, Берген), Швеції (Стокгольм, Мальмо), Данії (Копенгаген, Аалборг), записував на платівки (рекорди) гру під моїм диригуванням Лондонської Філгармонії.

Тоді були записані й деякі твори П. Чайковського. Із вражень: Познайомився з норвезьким композитором Гарольдом Соеверуд. Це справді талановитий композитор і цікава людина — глибоко оригінальний, цілісний, певний. Живе він за містом в цікавому оточенні прегарної норвезької природи, гарної й суворої. Композитор відомий своєю незалежністю. Під час війни прийшли німці забирати його дім. З офіцером, що оглядав дім, композитор мав коротку розмову, три речення:

— Були ви на концерті Берлінської Філгармонії?

— Ні. — Любите ви Баха? — Так. А ото у вас чий портрет з німецьким підписом, хто то? — Югослав..."

На другий день я відвідав дім Е. Гріга — це повна протилежність: ласкавий, сентиментальний пейзаж, — на півострові, посеред островків, окремий домик коло води, там писав Гріг. Його музей того дня був закритий і ми могли "шпортатись" в зошитах копій листів та в інших речах. Нічого не привласнили, а взагалі той малий дімок тепер замкнений. Його середину можна бачити тільки крізь скло, бо... відвідувачі "брали" що тільки змогли на пам'ятку. Вгорі частина дому для мешкання. Коли ухвалено було той дім обернути на музей, дружина Гріга бідкалась: "Ну, ось тепер всі побачать, які в нас погані меблі".

В Копенгагені я представився королеві Фредерику IX. На другий день він був на моїй пробі. Був потім на концерті й залишався по концерті аж до кінця овації і сам пильно плескав. На другий день знову бачив короля на оперній пробі в театрі. Він був особливо ласкавим, коли висловлював свої захоплення. На перерві він просив мене до себе "на каву", там же в театрі. Пізніше він прислав мені свої платівки з "Незакінченою симфонією" Шуберта в прилозі з милим листом; ще пізніше я одержав від нього листа у справі моєї книжки "Диригент і його батута".

Тепер, мабуть 19-го січня, я лечу в Швецію й Копенгаген. Тут буду диригувати об'єднаною оркестрою Королівської опери і Державного радіо; з ними буду записувати поважне число платівок (рекордів). Між іншим — 4-ту симфонію Чайківського та французьких авторів. Оце в двох словах про поїздку по Европі. З глибокою пошаною... Микола Малько".

Життя М. Малька так уклалось, що він з мо-

лодечого віку був зовсім абсорбований музикою і вона напевно забирала в нього весь час. До того ж жив він і діяв у далекому Ст.-Петербурзі. Як він ставився до революції, а зокрема до боротьби й війни України з Московією, можна тільки здогадуватись. До московської революції напевно відносився негативно, бо ледве прийшла нагода лишитись у Європі — він так і зробив.

У 1920-их роках Малько працював в Україні, де, здається, проживала і його родина, а сестра Ольга напевно.

Під час праці в Європі і в Америці рахував себе членом української спільноти. Одначе його імпресарії, знаючи про його диригування Маріїнською Оперою, потім про шефство у Ленінградській Філгармонії і що він походив з просторів СРСР автоматично й з радістю рахували його "русским". Боротись з тим не ставало сил і спромоги. Цю "приємність" переживають усі українські артисти, а особливо ті, що походять із центральної України. Переживав це свого часу дуже тяжко й покійний Тарас Микиша. Інші наші артисти також не можуть дістати ангажементів через своє українство... Тому відбуваються такі розмови з імпресаріями: Ви українець? — Так.

— Відкіля? — З Галичини. — О, то ви справжний українець, сепаратист, бо ті інші — малороси... Або: Ви чудова піяністка... Подумайте трохи, може ваша бабуня-прабабуня була не українкою, а...

Наші громади та їх чільні представники, коли трапиться, що нашого артиста чужа преса реклямує поляком або русским, замість помогти артистові вийти з того клопоту, хоч своїм вирозумінням, відвертаються від нього, нарікають і виключають вартісну людину зі свого суспільства.

Довелось це пережити й М. Малькові. Та коли, не будучи ще з ним знайомим, я звернувся до нього із запитом, чи не зміг би він диригувати симфонічною оркестрою з українською програмою, він не питав за платню, а відразу погодився. Ми мусіли б оплатити тільки його переліт і утримання, хоч він в той час був дуже обтяжений. Концерт, на жаль, не відбувся... Та М. Малько не замовк, а написав тоді прегарну й цікаву студію "Чайковський і Україна", яку закінчив так: "Я зупинився на ставленні Чайковського до Сімаків, як вже сказав вище, із міркувань особистого характеру, але ми бачили, що Чайковський любив не тільки Сімаки, але й інші міста в Україні, любив Україну взагалі і, що для нас дороге, переніс те своє ставлення у свою музичну творчість. Український слухач відповідає геніяльному композиторові тим же — любов'ю до його творів". ("Новий Шлях", вересень 1950 р.).

Цікаво тут буде пригадати, що в збірнику статтей "Из истории русско-украинских музыкальних связей", Москва 1956 року знаходимо цікаву статтю Г. Тюменєвої: "Чайковський и украинская народная песня", стор. 182-202, але... Тут уже, при ствердження про користування Чайковським українською тематикою, проводиться "генеральна лінія" Московії, наприклад: "Дружні й творчі зв'язки П. Чайковського з Україною **стверджують відвічну дружбу русского й українського народів"**, починає статтю авторка. (Підкреслення моє — П. М.).

Написав М. Малько й сердечний допис про Н. Я. Мясковского, визначного композитора, бо початок його симфонії ч. 5 був створений під враженням галицького пейзажу ранньої весни, а особливо Скерцо її. ("Новий Шлях", 14-го жовтня 1950 р.).

Про останні роки праці й життя М. Малька нічого не відомо, як не знаємо також про його особисту музичну творчість.

Вінніпег, Канада. 1961.

ЧИСТИМО ФОРНЕСИ

усім нашим відборцям опалової оливи.

Тому користайте з цієї нагоди і замовляйте негайно в нашій фірмі опалову оливу. Будете мати повне вдоволення та

ПЕРШОРЯДНУ ОБСЛУГУ

DNIPRO

FUEL OIL CO. LTD.

204 Bathurst Str.

Телефонуйте:

Удень: EM 6-6539. Уночі: RO 6-8446 або EM 6-6539

Купіть ці книжки!

1. Олена Курило, "УВАГИ ДО СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ".

Про цю книгу див. у "Нових Днях" за листопад 1960 р. на стор. 23.

Ціна її: для передплатників "Нових Днів" — 2.00 дол., а для всіх інших — 2.50 дол.

2. **"НОВИЙ ОБРІЙ"**, ч. 2, альманах, присвячений 10-річчю масового українського поселення в Австралії.

В альманасі є багато цікавих і дуже різноманітних матеріялів.

Ціна за примірник — 1.50 доляра.

Обидві книжки замовляти в "Нових Днях".

Пам'ятника Кобзареві відкрито!

(Закінчення із сторінки 9-ої)

Багато людей хрестились і клякали. Це факт, який свідчить не про "безталання Шевченка", а про щось протилежне. Шевченко — найщасливіший поет на землі. Такої перемоги в серцях своїх далеких нащадків не мав і не має жоден поет світу. Багатьох світових поетів палко люблять нащадки з його народу і навіть усі народи світу. Але моляться тільки до Шевченка. Шевченко справді геній, бо починаючи від перших своїх творів аж до сьогодні, він володіє душею свого народу. Пригадаймо похорон Шевченка, порівняймо описи похорону зі сценами, які відбувались на відкритті пам'ятника у Вінніпезі, і побачимо, що через сто літ після похорону народня любов до Поета не тільки не зменшилась, а ще й збільшилась. Що ще може бажати людина, про яке "безталання" може бути мова?..

Концерт на хвалу Шевченкові

По відкритті пам'ятника прем'єр Канади і прем'єр Манітоби, міністер М. Старр, митрополити та єпископи, президія КУК тощо позували фотографам-любителям під пам'ятником. Апаратів тих — цілий ліс! До них підходили люди, віталися, дякували. Всі були рівні, всі були раді, усміхнені. Щось подібне виключене в СРСР.

Із відкриття багато людей пішло на концерт в Авдиторії Вінніпегу. Про концерт скажу мало — нема місця. Виступав зведений хор під диригуванням Я. Барнича, симфонічна оркестра Вінніпегу під диригуванням Л. Туркевича, відомий уже нашим читачам Мирослав Скаля-Старицький, який проспівав "Думу", "Гетьмани", "Тоді, як, Господи" М. Лисенка та "Не нарікаю я на Бога" М. Фоменка і кілька наддатків. М. Скаля-Старицький, як і завжди, був дуже тепло прийнятий публікою.

Шевченкове живе слово подав слухачам (заля на 6 тисяч осіб була цілком виповнена) Йосип Гірняк. Він читав "Кавказ". Й. Гірняк не потребує ані похвал, ані рекомендацій: він читає Т. Шевченка, як ніхто на еміграції, і, може, як ніхто в Україні. Він не "грає", як кожен ліпший чи гірший аматор, що вийшовши на сцену, починає всякі "вихиляси" голосом і тілом. Ні, Гірняк спокійно і зрівноважено читає, доносячи до слухача і глибину Шевченкової любови до людини, і його нищівну сатиру, яка місцями переходить у гострий політичний сарказм до російських імперіялістів. В цьому сила Гірняка як імпретатора творів Т. Шевченка.

Хор разом з оркестрою виконав "Заповіт" М. Вербицького і "Хустину" Л. Ревуцького. Солісти: Я. Семчишин, Ольга Гаврилюк та М. Тарновецький. Від зведеного хору годі чекати великої майстерности, але все ж Я. Барничеві вдалося добитись гарного й рівного звучання цього великого хору. Бракувало дикції, але від зведеного хору цього не можна й вимагати.

Вінніпезька оркестра під диригуванням Л. Туркевича виконала увертюру до опери "Тараса Бульби" (Лисенко-Ревуцький-Лятошинський) та повну ніжної любови й тепла симфонічну поему К. Данькевича "Тарас Шевченко".

Промовляли: заступник Британської Корони Достойний Е. Биллис, лефт. говернер Манітоби та І. Сирник — від централі КУК.

Загально концерт був дуже успішний, шкода тільки, що величезна заля не має охолодження, день був гарячий і тисячі людей ледве витримали спеку.

Бенкет і виступ прем'єра Канади

Бенкет відбувся в неділю ж о 7-ій год. вечора у великій залі готелю Марлборо. Понад 1200 осіб засіло за столи, але кілька сот вернулось, бо не було місця. Я прийшов на бенкет о 6-ій год 30 хв. і вже не було жодного вільного місця. На щастя пані Костюк з Міннеаполісу, що сиділа поруч з нашим співробітником, доктором М. Міщенком, притримала місце "для доброго чоловіка" і я скористав з її передбачливости.

Господарем бенкету був д-р П. Юзик. За головним столом засіли прем'єр Канади, Дж. Діфенбейкер, прем'єр Манітоби Д. Роблин, міністер М. Старр з дружинами, наші митрополити, президія КУК, на чолі з своїм президентом, о. д-ром В. Кушнірем, та інші визначні особи, в т. ч. й голова УНСоюзу п. Й. Лисогір, як представник УКК.

Вечерю благословив митрополит Максим, а закінчив молитвою митрополит Іларіон.

Головним промовцем на бенкеті був прем'єр Канади. Ця промова була цілком відмінною від промови на відкритті пам'ятника. На вечері прем'єр говорив рішуче, багато вільніше, його промова торкалась не тільки теми дня, а головне міжнародньої політики. Це було свого роду політичне експозе голови держави. В цьому його велика прислуга нашій справі; бо тон і зміст промови надавали політичної ваги нашому святові і українцям взагалі.

Прем'єр висловив свій подив і признання нашому великому вселюбному народові, відзначив великий вклад українців у розбудову Канади. Канада не котел для перетоплювання різних націй в нову якість, а квітник, у якому кожен народ може розвивати свою культуру, свою мову. В цьому сила Канади. Перших поселенців часто скидали в найгірших місцях — у лісах, де не було жодної дороги, у преріях, а через пару років там уже стояли чепурненькі хатки, росли квіти, лунали чудові українські пісні. Тепер українці в Канаді займають перші місця в культурному й політичному житті.

"Це ваша, — сказав прем'єр, — велика заслуга, що ви безнастанно остерігаєте народи від примирливости, самовдоволення і фальшивого почуття безпеки перед жахливою загрозою міжнароднього комунізму".

Далі прем'єр розглядає справу берлінської кризи, висловлює свої погляди, з'ясовує погляд Канади на ОН, на загострення ситуації в Кувайті тощо. Взагалі, розглядає сучасне міжнароднє становище.

Розглянувши коротко історичні етапи розвитку України, він знову переходить до української проблеми. Згадуючи свій минулорічний виступ в ОН, прем'єр Діфенбейкер, під веселий сміх і оплески всієї залі, каже: "Коли Хрущов перфідно говорив про потребу визволення всіх африканських народів, то я зібрав усе своє знання української мови, щоб сказати йому по-українському: "Чекай!" Прем'єр відзначає вітальну силу нашого народу, його боротьбу за волю й власну державність. Коли сьогодні Хрущов говорить про визволення колоніяльних народів Африки та Азії, ми мусимо нагадувати йому про Україну, Литву, Латвію, Естонію, Угорщину та інші поневолені Росією народи. Сьогодні СРСР — найбільша колоніяльна держава світу. Хрущов в ОН засуджує колоніялізм, а як він це застосовує до України? Як до Мадярщини, Латвії, Естонії, Литви та інших країн під більшовицькою владою?

"Я кажу, — говорив далі прем'єр, — п. Хрущову: дайте Україні та іншим поневоленим народам право на вільні вибори". Багато держав Заходу по останній світовій війні дали своїм колоніям самостійність, але "жодна совєтська колонія не визволилась".

"Мадярщина пробувала", — сказав із сарказмом прем'єр...

Бурхливою овацією вітають канадські українці свого прем'єра. Всі встають. Оплески довго не втихають.

На цьому ж бенкеті президія КУК на знак пошани й подяки за прихильне ставлення і працю для української культури, зокрема за працю по будові пам'ятника Кобзареві України, видала пропам'ятні медалі із зображенням Т. Шевченка відомим канадським професорам Сімпсонові та Кірконелові, колишньому прем'єрові Манітоби Кемпбелові та сучасному — Роблинові, а з українців — о. д-рові В. Кушніреві, о. д-рові В. Савчукові, Т. Кобзеєві та В. Коссареві.

Заключну промову на бенкеті сказав голова ювілейного комітету П. Башук.

Дещо з підсумків Шевченківських святкувань

Пам'ятника Шевченкові ми поставили, святкування відбули дуже пишно. Тепер виникає питання: а що ж далі? Ніщо ж на місці не стоїть, не стоятимемо, очевидно, і ми, українці Канади.

Ми здобули в Канаді величезних успіхів. Іще яких 13 років тому, як тільки я приїхав у Канаду, ми стояли багато нижче. Українці в Канаді почали з нічого, тепер ми маємо цілий ряд здобутків. З нами рахується уряд. Доказом цього є факт побудови пам'ятника на урядовій площі центральної провінції; доказом цього є відзначення століття смерти Т. Шевченка у Федеральному парляменті Канади і майже по всіх провінційних; доказом цього є й факт, що нашого пам'ятника відкриває голова уряду і вважає за можливе й потрібне на нашому бенкеті з'ясувати погляди уряду нашої держави на міжнародні справи. Які б ми скромні не були, але треба таки це все бачити, відповідно оцінити і зробити належні висновки. Безперечний факт, що в цілому світі навряд чи знайдеться якась національна меншина, імігрована, яка б мала такі пільги і привілеї, як ми в Канаді.

Наша нація в основі своїй здорова, творча, але все ж і між нами є багато скептиків і навіть циніків. Знаю, що навіть дехто з наших читачів скаже: "Е, розкис Волиняк від гарної й солодкої промови прем'єра Д. Роблина чи прем'єра федерального уряду Дж. Діфенбейкера — купили його солодкими словами! А хіба ж вони говорять щиро?"

Я певен, що щиро. Знаю, наприклад, що Д. Роблин вивчає українську мову зовсім не для того, щоб похизуватися українською цитатою з Шевченка на якомусь бенкеті і цим "купити" симпатії виборців. Факт: він має в себе в хаті всі підручники з української мови, які були на ринку. Я певен також, що прем'єр Канади, вивчає історію України і її визвольні змагання теж не для того, щоб показати себе на якомусь вічі "знавцем" української справи. Ні, він це робить тому, що це йому потрібно, як визначному політичному діячеві, голові держави.

А крім того, в даному випадкові мене ніяк не обходить чиясь щирість чи нещирість — мене цікавлять самі факти. А факти для нас у Канаді винятково добрі. Я певен, що крім людяности, наставленні уряду до нас важить і наша сила — нас у Канаді багато. Повага до нас у Канаді росте з кожним роком не тому, що нас більшає (останніми роками ми в "ширину" майже не ростемо), а тому, що кількість інтелігенції нашої збільшується з кожним роком. Чимало її приїхало, але ще більше її виходить щорічно з канадських університетів. Крім того, ми дуже швидко ростемо економічно. За останнє десятиліття ми культурно й економічно так зросли, що не помітити цього не можна. Отже, збільшилась наша п и т о м а в а г а і не рахуватися з нами просто неможливо: це було б нерозумно.

Дуже примітивною людиною виявиться той, хто з нас вважатиме, що державні й політичні діячі Канади рахуються з нами тільки тому, що наші голоси важать у виборах. Правда, нехтувати симпатією чи голосом кожного шостого мешканця Вінніпегу чи кожного 10 - 11 мешканця в степових провінціях Канади (так приблизно виглядає відсоток українців у цих провінціях) не можна. І ніхто цього не робить. Але не переоцінюймо себе і будьмо свідомі, що перемогу консерватам у Манітобі чи в цілій Канаді принесли не ми. Не ми провалил й ліберальні уряди. Не ми принесли перемогу і соціялістичній партії Сі-Сі-еФ у Саскачевані.

Не будьмо надто скромними і признаймося хоч самі собі, що поважати й шанувати нас таки є за

що й без наших голосів: українці — нація, яка вміє творити. Погані з нас політики, вірніш ледачі ми до політики, але колонізувати "цілину", будувати села, міста, фабрики, творити науку, мистецтво і взагалі творити культуру там, де ще недавно не можна було ані проїхати, ані пройти, ми таки вміємо. Порівняймо нашу етнографічну територію часів Гетьманщини з сучасною нашою етнографічною територією, межі якої пересунулись не тільки від Запоріжжя до Чорного моря, а й від Полтави до Дону й Волги і від Дніпра аж до Каспія. Сьогодні це — високорозвинений край, який успішно конкурує із Зах. Європою. Інша справа, що все там штучно гальмується, калічиться, але ж це явище тимчасове, залежне від політики окупанта, а не від нас.

Я не кажу про Сибір, Казахстан, Далекий Схід, де ми розсіяні і винародовлені майже, але й з цих нетрів наш народ зробив культурні краї.

Так ми себе виявили і в Канаді. І наші провідники це знають чи не краще за нас. До того, ми нація і скромна і, я б сказав, не дуже то нахабна: ми по головах інших на верхи не ліземо, тому з нами можна легко співпрацювати і співжити. Я певен, що ці наші якості, яких ми часто не усвідомлюємо теж спричиняються до поваги від урядових чинників Канади: чесних і працьовитих шанують усюди й завжди.

А все таки, не зважаючи ані на нашу кількість, ані на нашу поважну питому вагу в Канаді, ані, врешті, на наш творчий потенціял, толерантність і лагідні риси характеру, з нами навряд чи аж так рахувались би, якби ми за плечима не мали 50-мільйонової нації і тієї жалюгідної державної фікції, якою є "самостійна" УРСР. Становище й роля України у смертельному змагові Сходу й Заходу дуже важливі й відповідальні, тому не бачити нас не можна. Що саме це важить, а не виборчі голоси, як запевняють наші скептики і психологічні старички, які втратили здібність мислити, видно з такого прикладу: коли ми в Канаді щось важимо, то наша питома вага на 170 мільйонів американців дорівнює справді математичному означенню "безконечного малого". А все таки українці вибороли тиждень поневолених націй, Конґрес США ухвалив дозвіл на будову пам'ятника Т. Шевченкові у Вашінґтоні, президент Айзенгавер підписав відповідний закон, а сучасний президент США вважає за потрібне вшанувати століття з дня смерти Т. Шевченка і привітати з ним українців США, хоч вони ніяк не заважили і не заважать на його виборі. А відзначення дня державности в Конґресі США і по багатьох штатах?

Пригадаю нашим читачам ще раз слова нашого великого англійського приятеля, голови англо-українського т-ва у Вел. Британії п. Оберона Герберта на пресовій конференції у Торонті: "Ваша воля неминуча, таку велику й культурну націю ані не винародовиш, ані не видушиш".

І правда. І це всі, хто вміє думати, бачать.

На здивування багатьох, я признаюсь, що мене найменше сьогодні турбує питання, на скільки поколінь ми збережемо в Канаді свою етнічну групу. Мене більше турбує питання, скільки ми допоможемо нашому народові у його визволенні. Сьогодні ми помагаємо йому дуже багато, але я вважаю, що ми маємо змогу допомогти йому в стократ більше. Не час і не місце говорити тут, чим і скільки ми йому помагаємо сьогодні, але ця поміч більша, ніж ми її бачимо самі.

А щоб наша допомога нашій нації була ще більша, на мою думку треба:

1. Кинути внутріукраїнське політикування, а поважно взятися за велику політику. Великою ж політикою в Канаді є політика канадська. Це зовсім не значить, що ми маємо розпустити наші партії, організації і т. д. Це тільки значить, що ми повинні наповнити нашими людьми всі без винятку канадські партії, крім комуністичної, звичайно, бо тільки через них ми доб'ємося до великої канадської політики. А без цього ми Україні не поможемо. Ми маємо лікарів, інженерів, адвокатів, але ми не маємо в Канаді жодного дипломата, ми не маємо високих старшин в армії і т. д. Число наших послів у федеральному парляменті дуже мале і не завжди вони є настільки якісними одиницями, щоб з них можна було вибрати міністрів.

2. Збільшуймо свою питому вагу в Канаді. Для цього треба наповняти українцями канадські університети і багатіти. Так, треба вчитись і працювати. Без цього нас ніхто не побачить і не пошанує. Ми багато вклали в розбудову Канади, але ми мусимо вкласти в неї в стократ більше. Ніколи не забуваймо, що Канада — наша країна і що більшість з нас ніколи її не лишить, тому "сидіння на валізах" і споживацьке життя (скільки заробив, стільки і з'їв) нічого доброго ні Канаді, ні тим більше Україні не дасть.

3. Використаймо величезні можливості, які дає нам Канада. От, на відкритті пам'ятника Т. Шевченкові прем'єр Манітоби заявив, що через рік українська мова буде введена в школах Манітоби. Але вона може бути і не введена, бо треба ж буде дати охочих її вчити. Маємо досвід, що в Альберті і в Саскачевані, де українська мова в середніх школах введена вже раніш, бракує учнів. Цей брак можна пояснити тільки одним: брак знань про Україну, а відси й величезне почуття меншевартости, яке вироблялось у наших поселенців у Канаді протягом усіх 70 літ нашого поселення. З цим треба боротися рішуче і негайно. Кадри учнів на українську мову в середніх державних школах готуються в українських школах при парафіях та організаціях. Стан навчання в них просто жахливий. Якщо б ми мали якісних учителів у цих школах, то діти були б настільки ознайомлені з українською культурою, що охоче вивчали б українську мову в середніх школах, бо побачили б, що наша наука і культура взагалі стоять так високо, що українську мову знати просто корисно.

Це проблема, якої не вдасться розв'язати створенням якоїсь "шкільної централі". Хай мене на-

звуть скептиком і невірою, але я певен, що в тих централях опиняться люди, які в цьому питанні нічого не розуміють і самі в слові "пшениця" зроблять якщо не дві помилки, то одну напевно. Це треба розв'язувати, поки що, на місцях: шукати кошти і ентузіястів справи. Справа вивчення української мови в наших школах сьогодні має винятково важливе значення — від цього залежить наше майбутнє в Канаді. Поки що на цю тему повним голосом говорить тільки одна високопоставлена особа — митрополит Іларіон, голова Української Православної Церкви в Канаді. Але він обмежується закликами, не даючи наказів. З приємністю треба відзначити, що хоч і дуже делікатно, але про це говориться також і в католицьких "Українських Вістях" (Едмонтон). Якщо ми в початкових українських школах не навчимо наших дітей мови настільки, щоб вони могли читати класиків і часописи, то така школа взагалі зайва, бо це буде витрата часу та коштів, і ми ніколи не матимемо достатніх кадрів на вивчення української мови в державних середніх школах. Моя ж власна практика переконує мене, що до такого ступня навчання довести цілком можливо.

4. Виконаймо ухвалу президії КУК і до 150-ліття з дня народження Т. Шевченка зберімо мільйоновий фонд, щоб з його відсотків можна було підтримувати розвиток нашої культури в Канаді. Мусимо покласти край аматорству в школах, у мистецтві, в науці. Треба намагатись поставити хоч дещо на фахові рейки. Для цього потрібні гроші. Вони можуть бути зібрані. Професійність у театрі і школах зменшить почуття меншевартости у слабших елементів, наповнить їх гордістю за свою націю і наша питома вага в Канаді значно зросте. Цим самим ми піднесемо загальну канадську культуру, одним із важливих складників якої є й наша культура.

5. На політично-громадському відтинкові нашої праці мусимо раз на завжди відмовитись від дешевої вуличної агітки і перейти до солідної, науково обгрунтованої пропаганди. Агітка нас принижує, користи не дає, а величезні кошти і енергію з'їдає.

Ось такі думки насуваються, коли робиш підсумки Шевченківських святкувань у Канаді.

Українська етнічна група в Канаді найкраще зорганізована. Ми маємо тут величезні можливості. Державні і політичні провідники в Канаді ставляться до нас якнайкраще. Ніде в світі українці більше не мають таких можливостей. Канада сьогодні — без усякого перебільшення — може бути зразком для всіх держав світу. Свобода одиниці і групи тут гарантована не тільки на папері, а й у практичному житті. Кожен з нас може бути сьогодні гордий за Канаду і почуватися щасливим, що він є її громадянином. Тільки в тому разі, як ми, спільними силами з нашими співгромадянами, ще більше зміцнимо і піднесемо Канаду, можна сподіватись, що ми прислужимось визволенню нашої Батьківщини. Російську імперію можна розвалити тільки міжнародніми силами. І не так збройними (не будьмо такими тупими, як німці!), як ідеологічними. Переможе не той, що матиме більше ракет чи першим сяде на місяці, а той, хто здобуде довіру й любов поневоленої людини. А поневолених сьогодні в світі дуже багато. І вони, як і завжди, вирішать долю світу.

Пам'ятник Шевченкові в Канаді нас дуже підніс. Це накладає на нас великі обов'язки. Мені здається, що часто-густо не ми викликаємо події, а події виникають незалежно від нашого плянування і ми інколи мусимо добре захекатись, щоб їх наздогнати. Бика треба брати за роги — тільки дурень тримає його за хвоста. І, звичайно, гірко плаче потім.

Виконання Шевченкових заповітів мусить стати програмою дій українців Канади. Це — програма для цілих поколінь.

П. Волиняк

ВІД РЕДАКЦІЇ: Як читачі бачать, у цьому репортажі нема ані одної завваги, ані відзначено жодного недоліку в усіх цих імпрезах. Може хтось подумає, що я відступив від своєї засади: писати повну правду, нічого не втаювати від читачів. Не турбуйтесь — критичні завваги будуть, але я їх не міг зробити тепер, бо тоді в одному числі не міг би видрукувати всього репортажу. Критичні завваги дам у черговому числі.

Хочу ще сказати, що якщо не подати перебігу Шевченківських святкувань, які в Канаді робили й наші "прогресисти", то картина була б також не повна. Щоб не мати цієї "діри", я й пішов на Шевченківський "прогресивний" фестиваль у "Варсіті Арена" в Торонті. На їх святкуваннях у Палєрмо я не міг бути, бо був тоді у Вінніпезі, але у "Варсіті Арена" я зібрав таку кількість матеріялів, що їх мені цілком вистачить для докладної характеристики аранжерів цього свята і самого свята. Про це також у черговому числі.

Усіх шановних авторів, матеріяли яких не появилися в останніх числах, прошу терпеливо почекати: матеріялів надійшло дуже багато, деякі з них були дуже довгі (напр., стаття д-ра Т. Лапичака про Камюса, стаття К. Туркала про СВУ, поема В. Онуфрієнка "Симон Петлюра") і вони друкувались у двох чи й більше числах. Деякі матеріяли (напр., дискусія про малярство) прийшли поза пляном, надійшло літо і одне число випало, то я просто безсилий усе видрукувати тепер, тим більше, що Шевченківські матеріяли теж займають багато місця. Це в першу чергу стосується Ф. Мелешка, проф. д-ра І. Розгона, проф. М. Недзведського, проф. д-ра А. Архімовича, д-ра Л. Стаховського та інших. Деякі з Ваших матеріялів уже вискладані, але мусять почекати до чергових чисел. Урахуйте також, що я не можу робити кожне число дуже "важким" — мушу дати й щось легше — для масового читача, мушу видрукувати й вірша, і оповідання, і рецензію, і бібліографію, тому більші праці мушу "дозувати". Прошу це все врахувати і не гніватись за затримку.

З цієї ж причини обмежено і друк листів від читачів.

П. Вол.

Ліна КОСТЕНКО

КОБЗАРЕВІ

Кобзарю!
Знов
до тебе я приходжу,
бо ти для мене — совість і закон.

Прости, що я дрібницями тривожу
твій вічний, твій глибокий сон.
А може це не зовсім і дрібниця.
Ти ж бачиш сам, які складні часи:
Великі струси.
Перелом традицій,
Переосмислення краси.
І вічний рух —
У всесвіті, у світі.
Лише могила з місця — ані руш...

О, скільки стало в нашому столітті
скалічених і безнадійних душ!
Ну, що ж, не дивно,
Покрутився глобус
в диму, в пожежах, у кривавій млі.
Захворів дехто на морську хворобу,
хитається по палубі землі.
Розхитаний, спустошений і кволий,
біда, якщо в мистецтво забреде,
шукає форм, небачених ніколи.
Шукає форм, нечуваних ніде.

І тут же — просто шукачі
прокорму,
і шахраї, і скептиків юрма —
шукають найсучаснішої форми
для того змісту,
що в душі нема.

Возрадуйтеся, прадіди печерні,
ось пролунав новітній благовіст!
в абстракції,
в модерні
в істерії,
конає в корчах витончений зміст.

І сам на себе поглядає збоку —
Чи є в його агонії краса...

Кобзарю мій!
Поете мій високий!
А як же ти поезії писав?

— Я не писав.
Я плакав і сміявся.
Благословляв, співав і проклинав.
Сказати правду — мало турбувався,
як я при цьому збоку виглядав.

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

МИСТЕЦТВО Й СМАК

Дискусія на сторінках Вашого журналу про виставку образотворчого мистецтва в Детройті переростає в дискусію про мистецтво як таке, а тому мимоволі втягає в себе голоси людей, які про виставку судити не можуть, бо творів не бачили, зате хотіли б висловити свої погляди на деякі проблеми мистецтва.

Я тримаюся тієї думки, що коли влаштовується виставка чи виставляється на огляд будь-де якийсь мистецький твір і коли людей запрошується його оглянути, то цим самим кожного запрошується висловити свою думку про цей твір, байдуже, у якій формі — у формі дискусії з сусідом, у формі статті до часопису чи у формі листа до автора, чи у формі... байдужої мовчанки.

Якщо мистці, чи організатори виставки хочуть, щоб про виставлені твори судили лише люди, які в мистецтві розуміються, тоді мусять на дверях виставових приміщень вивісити велике оголошення: дивитися й судити про виставлені твори дозволяється лише людям, які мають таку й таку теоретичну мистецьку освіту. Ко-

---

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ

для всіх кляс українських шкіл на еміграції:

1. **Л. Деполович**

БУКВАР

Четверте поправлене видання

Ціна: У Канаді і США — 1.25 дол.,
в Англії — 10 шіл., в Австралії — 12 шіл.

2. **Петро Волиняк**

БАРВІНОК

Читанка для 2-ої кляси

Третє поправлене й поширене видання

Ціна: у Канаді і США — 1.20 дол.,
в Англії — 10 шіл., в Австралії — 12 шіл.

3. **Петро Волиняк**

КИЇВ

Читанка для 3-ої кляси

Друге збільшене видання (більший формат і виразніший та більший шрифт)

Ціна: у Канаді і США — 1.25 дол.,
в Англії — 10 шіл., в Австралії — 12 шіл.

4. **Петро Волиняк**

ЛАНИ

Читанка для четвертої кляси

Друге поширене й поправлене видання (збільшено кількість сторінок, збільшено шрифт і формат сторінки).

Ціна: у Канаді і США — 1.25 дол.,
в Англії — 10 шіл., в Австралії — 12 шіл.

5. **Петро Волиняк**

ДНІПРО

Підручник з історії української літератури і хрестоматія.

Єдиний на еміграції підручник такого типу.
Книжка ілюстрована.

Ціна: у Канаді і США — 1.50 дол.,
в Англії — 10 шіл., в Австралії — 12 шіл.

6. **Дмитро Кислиця**

ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(Фонетика й морфологія).

Підручник пристосований до українських еміграційних шкіл (багато прикладів і завдань).
Сьогодні — це єдиний підручник з української мови на еміграції.

Ціна: у Канаді і США — 1.50 дол.,
в Англії — 10 шіл., в Австралії — 12 шіл.

Замовляти в "Нових Днях". Школам і книгарням та церковним громадам — знижка.

жен, хто входитиме в залю виставки, показуватиме свої документи, і тоді буде менш непорозумінь...

Але і мистцям, і організаторам виставок цікаво, щоб виставлені твори побачила якомога більша кількість людей. При закритті виставок майже завжди подається цифра: на виставці побувало стільки то глядачів. Очевидно, що слід сподіватися, що скільки було глядачів, стільки було й вражень, бо на кожного вся виставка загалом і поодинчі мистецькі твори зокрема справляли не однакове враження.

Якщо виставка була відкрита для всіх, тоді, панове, дозвольте всім, хто побував на ній, висловити й своє враження з неї. Інакше навіщо її ДЛЯ ВСІХ відкривали? Якщо боїтеся, що хтось, хто не розуміється в мистецтві, скаже про виставку чи окремий твір не те, що комусь подобається, навіщо його допускали на виставку? Для того лише, щоб взяти з нього гроші за вступ?

Добра була б справа, коли б я запросив гостей на обід, дав їм їсти щось таке, що їм не подобається, а тоді почав доказувати їм, що вони нічого не розуміють у справах, що вони не обізнані з теоретичними основами кулінарії і взагалі... свині!

Нехай мені вибачать мистці, але в оцінці того чи іншого мистецького твору чомусь багато говориться про ЗНАННЯ, себто знання теорії мистецтва, і нічого не говориться про СМАК, про т. зв. мистецький смак, який існує так же, як смак до їжі; до одягу, до чистоти тощо. Знання не завжди мають багато спільного зі смаком. Скажім, коли вчений зоолог, що в сто разів більше за мене визнається у тваринництві, почне доказувати мені переваги м'яса з гадюки над м'ясом зі свині, і на доказ свого розуміння справи почне за столом різати на шматки і їсти смажену гадюку, — мене це не переконає. Його знання справи для мене не має ніякої вартости, тому що тут справа смаку, а не знання.

Може, я помиляюся, але я вважаю, що точно та сама справа і в мистецтві. Які теоретичні знання з галузі образотворчого мистецтва має мистець, — для глядача байдуже. Глядача цікавить його твір, його мистецька продукція, яка може подобатися, а може не подобатися.

Коли я, скажім, читаю комедії Мольєра чи Сомерсета Могема, мене не цікавить, чи один з них знав, а другий знає теорію драми. Мене цікавить самий твір. Мене не цікавить теоретичне знання, скажім, Архипенка. Мені цілком байдуже, де він і чого він вчився, мене цікавить те, що він уміє, і, вибачте, за його всі скульптури я не дав би фунта. І справа не в тому, що я не визнаюся в образотворчому мистецтві. Справа в тому, що мені його твори не подобаються. Чому не подобаються? Я б став знаходити СВОЇ доказ. Але мені зараз же засиплють очі цитатами, і останнім аргументом буде — ти не визнаєшся в мистецтві.

А вся біда в тому, що дехто мистецтвом вважає не мистецтво, як дехто не літературу вважає літературою, вірніше, літературою художньою. Нікому в голову не прийде вважати літературою записані на папір вигуки божевільного, маячення хворого в гарячці, нечленороздільне звуконаслідування німого тощо. Чому тоді в образотворчому мистецтві щось подібне, висловлене за допомогою олівців чи фарб, слід вважати мистецтвом? Тому, що дехто робить це свідомо, на відміну від божевільного, який дурниці меле несвідомо? Але це не робить дурниць розумнішими.

Прихильники т. зв. "модернізму" та творці дурниць на папері й полотні одним із найсильніших аргументів висуває своє розуміння теорії мистецтва. Цей аргумент не надто переконливий тому, що в багатьох випадках можна ставити під сумнів теоретичні знання і смак — це речі різні. І ще одне — люди, які чудово знають теорію мистецтва, бувають бездарними мистцями, невдахами, які шукають вихід один з двох: або лишатися в ролі критика, або починати в мистецтві "валяти дурня", удавати з себе дурнішого, ніж є насправді: малювати яєшню у формі циферблята й вішати на гілку на тлі моря, зображувати поплутану дротину з пташиними головами й ручкою від точила і т. д.

Звичайно, знайдуться люди, яким це буде подобатися. У світі немає чогось такого, що комусь би не подобалося. Знайдуться такі, які будуть захоплюватися найбільшою дурницею й шукатимуть та знаходитимуть у ній якийсь прихований від усіх глузд.

Якась чимось визначна людина, відчуваючи, що треба відзначитися ще чимось іншим, купує раптом якесь ідіотство й виставляє на показ своїм приятелям. Відразу починається наслідування, щось як із модами суконь або жіночими зачісками. Витворюється раптом попит на те, що досі лежало, не викликаючи ніякого зацікавлення. Так дехто для оригінальности тримає в хаті гадюк, їжаків, черепах. Дехто замість цього тримає в хаті уставлене в раму полотно з червоним колом на синьому тлі та собачою лапою й жіночими устами. Але що це все має спільного з мистецтвом?

Те, що комусь подобається вставлена в раму шмата лантушини (я сам бачив таку "картину" в Сіднеї), по якій хтось мазнув фарбою — свідчить про те, що існують різні смаки. Я, наприклад, насмілююся ставити під сумнів розум як того, хто творив такий "твір", так і того, кому він подобається. Але, з другого боку, в розумних людей бувають також дивні смаки. Часами, правда, це не смак, а бажання бути оригінальними, удавати, що їх захоплює те, що не подобається іншим. Я в своєму житті зустрічав і таких людей. Вони, для прикладу, за столом давляться від огиди устрицями, але вперто доказують, що це їм страшно подобається...

На це все ради нема. Надія лише на те, що смаки — річ змінна, і ті, що страшенно захоплюються вибриками на папері й полотні, колись зрозуміють, що все це — лушпайки з яйця не варте, що коли справді б настав такий час, що наше мистецтво було б репрезентоване шматками лантуха, забрудненого фарбою, — то це був би кінець нашій культурі.

Я вірю в здоровий глузд людей. Здоровий смак переважно зв'язаний із здоровим глуздом. Людське серце тягнеться до краси, до щастя, до добробуту. Завжди були, є й будуть люди, які вештаються в гурті або взагалі без усякого ладу, або лізуть, топчучи ноги, назад, аби не йти з усіма. До цієї категорії людей належать т. зв. "модерністи" та прихильники "модернізму".

Але тому, що нікому від них великої шкоди немає, у вільному світі можуть вони собі й догори ногами ходити та вуса, такі як Сальвадор Далі, собі закручувати... Вільному воля, а дурному степ, як каже наша приказка.

Василь ОНУФРІЄНКО, Австралія.

Вчасно відновіть передплату — нагадувати нема кому й нема коли.

Не дайте, врешті, журналу сусідові — хай передплатить сам.

НОВІ

ГРАМОФОННІ ПЛАСТИНКИ
української пісні і музики

Фірма "Українська Книга" має великий вибір різних пластинок, народних пісень і музики, які виконують кращі солісти, ансамблі і капелі бандуристів України. Довгограйні, високоякісні пластинки на 33 обороти на хвилину, 10 і 12 цалеві.

Заходьте до нашої крамниці або присилайте замовлення листовно з грішми. Ціна за одну пластинку $2.95. Додайте 10 центів за кожну пластинку, якщо бажаєте отримати поштою, щоб покрити опаковку і пошту.

Д-3512-13
Не співайте, півні — З. Гайдай. Віє вітер, віє буйний. Ой я чумак нещасливий. Ой не шуми луже. Дощик. Стоїть явір над водою. Ох і не стелися, хрещатий барвінку. Гуде вітер вельми в полі. Ой Джиґуне, Джиґуне. Ой важу я, важу.

Д-3554-55
Люляй же мі, люляй, М. Колесса. Там на горі, М. Колесса. Ой верше мій, верше, — сестри Байко. Червоні маки, — сестри Байко. Ніч яка місячна, — Д. Гнатюк. Ой там коло млина. Час додому час. — М. Лисенко. Ой чия ти, дівчинонько. Ой служив я в пана. Співаю, співаю, — М. Кречко.

Д-3460-61
Зацвіла в лузі лоза. Продай, милий, сиві бички. А у полі береза. Йшли корови із діброви. Козачок — танець. Хмарка наступає. Ой у полі криниченька. Ой ти, ковалю. Ой піду я понад лугом. Катерина.

Д-3462-63
Чи я в лузі не калина була. Ой гай, мати гай. Прощай село. Ой коню мій, коню. Без тебе, Олесю. Розпрягайте, хлопці, коні. Як би мені не тиночки. Ніч яка місячна. Ой сусідко, сусідко.

Д-3464-65
Закувала сива зазуленька. Пасіться сірі воли. Ой що ж то за шум учинився. Ой від саду. Чом, чом не прийшов. Ой ходив чумак. Котилася ясна зоря. Фантазія на українські теми. Ой по горах, по долинах. Про дівчиноньку.

Д-3472-73
Ой з-за гори та буйний вітер. Полюбила Петруся. Ой зійди, зійди ти зіронько. Український танець. У сусіда хата біла. Серенада. Та вже третій вечір. Та вже чумак дочумакувався. Гандзя. Зустріч — танець.

Д-3474-75 — Концерт Хору капелі "Думка".
На вгороді верба рясна. Ой летіла горлиця. Зелений кудрявчик. За річкою, за Дунаєм. Гей Волошин сіно косить. Ой з-за гори туман налягає. Ой у полі криниченька. Ой вербо, вербо. Над річкою беріжком. Ой дуб дуба.

Д-3478-79
Ой на горі калина. Ой ішов я вулицею. Горлиця. Ой у полі озеречко. Козачок. Ходила я по садочку. Гуцульські мелодії. А до мене Яків приходив. Ой у полі нивка. Вечір на дворі. Ой ходила дівчинонька беріжком.

Д-6155-56 — Українські пісні: Б. Гмиря.
Думи мої, думи. Їхав козак на війноньку. Ой чого ж ти, дубе. Ой зійди, зійди ясний місяцю. Чорнії брови. Дивлюсь я на небо.

Д-6395-96
Цвіти, Україно. Так воно є у нас. У річечці прала я. Пливе корабель. Стелися, барвінку, низенько. Молдавський танець. Дунюшка, Дуня. Грайте мої гусли. Сторона моя широка. Щедрик. Буковинська коломийка. Ой робив я у пана.

Д-6401-02
Чайка летить над водою. Ти любов моя. Не шуми, луже. Рідна мати моя — Д. Гнатюк. Ліси шумлять. Білі каштани. Карі очі. Соловейко.

Д-6827-28 — Концерт буковинських пісень.
Буковина, земля моя. Ой зелена Буковина. Буковинські народні мелодії. Буковинська коломийка. Буковинський танець. Буковинська пісня. Піду до Черемоша. Підкова. Буковинська Тандріта. Буковинський танець "Голубар".

Д-6837-38 — Українські пісні Платона Майбороди.
Якщо любиш. Моя любов. Білі каштани. Гей у полі. За чим прийшов. Рідна мати моя. Пісня молоді. Дорогі мої друзі.

Д-6749-50 — К. Данькевич.
1) Симфонічна поема "Тарас Шевченко". 2) Сюїта із балету "Лілея".

Д-6751-52 — Симфонічна оркестра Укр. радіо.
Гуцульська рапсодія. Вальс — муз. К. Домінчена. У Молдавії — муз. Гомоляки.

Д-6392-93 — Симфонічна оркестра Укр. радіо.
"Заповіт" — хор "Трембіта", обробка С. Людкевича. "Хустина" — хор "Думка", муз. Ревуцького, на слова Т. Шевченка.

Д-5983-84 — К. Данькевич.
2-га Симфонія до Мінор. 33-12 — ціна $3.50.

Д-6167-68 — Хор капели "Трембіта".
"Кобза" — фантазія Давидовського. "Вулиця" — українські народні пісні. 33-12 — ціна $3.50.

Д-6851-52 — А. Кос-Анатольський.
"Сюїта" із балету "Крило Сойки". Фрагменти — із балету про Довбуша "Хустка". 33-12 — ціна $3.50.

Д-06357-58
Балет "Ростислава" — муз. Г. Жуковського. Сюїта із балету "Чорне золото" — муз. В. Гомоляки.

Д-06029 — Д-06034
Драма "Украдене Щастя" — Ів. Франка; комплект 3 пластинки — ціна за комплект $9.95.

Д-05698 — А-05703
Обидві ці служби — неподільні! І Ти вірно служив і Бопластинки — ціна за комплект $9.95.

UKRAINSKA KNYHA
962 BLOOR ST., WEST, TORONTO, ONT., LE 4-7551

Канадські державні мужі вітають українців з відкриттям пам'ятника Шевченкові

ПРИВІТ ПРЕМ'ЄРА КАНАДИ, ВИСОКОДОСТОЙНОГО ДЖОНА ДІФЕНБЕЙКЕРА

Тарас Шевченко переклав на поезію любов до волі не лише свойого власного народу, але також аспірації Вільної Людини всюди, в часі коли він жив, як і на всі часи.

Канадці українського роду виявляють свою любов до волі, як вони гуртуються разом у пісні. Справді, ніщо інше так не одухотворює, як слухання літніми вечорами на степах їхніх пісень про волю.

Святкування 100-ліття смерти цього Великого Поета дають нагоду всім канадцям єднатися разом у віддані пошани канадцям українського роду за їх вклад у Канаду і за їх любов до волі і свободи.

Канадці всіх національних походжень долучаться до своїх співгромадян українського роду з надією, що свободу, яку вони знайшли тут — свободу відкрито висловити свої думки і вибрати своїх провідників, буде здобуто також тими, які живуть на їхній батьківщині — Україні.

ДЖ. ДІФЕНБЕЙКЕР, Прем'єр

ПРИВІТ ВІД ПРОВІДНИКА ОПОЗИЦІЇ, ДОСТ. Л. Б. ПІРСОНА

Мені справді приємно разом з іншими віддати пошану пам'яті Тараса Шевченка, одного з найбільших українців; того, що його одуховлення і вплив простягнувся далеко поза кордони його власної країни.

Слова цього славного патріота ще дальше звучать прозорим і сильним кличем: усі народи і всі люди повинні бути вільні і що без такої волі не може бути миру й безпеки.

Краса і пориваючий патріотичний сентимент його поезії є постійною пригадкою відваги і несамолюбної

---

† Д-Р ЛЮБОМИР ОРТИНСЬКИЙ

Як це число було вже в друку, ми одержали сумну вістку, що 22 липня ц. р. по дорозі в гори на відпустку нагло помер д-р Любомир Ортинський, визначний український журналіст, акредитований кореспондент "Свободи" при ОН, один з визначніших діячів ОУН, секретар видавничого і дослідного об'єднання "Пролог", член багатьох українських організацій і товариств, зокрема комбатантських.

Д-р Любомир Ортинський народився в Україні (м. Дрогобич) 7 червня 1919 р. Вищу освіту здобув у Варшавському університеті, а докторат з ділянки економічно-політичних наук здобув уже в Зах. Європі.

Покійний вирізнявся своєю обізнаністю у справах ОН, мав чималі зв'язки з чужинними журналістами й політиками, був давнім прихильником юридичного визнання УРСР Америкою та іншими державами, вважаючи це корисним для нашої визвольної справи.

Покійний був, не зважаючи на те, що майже все своє життя був активним діячем підпільного руху, людиною толерантною, висококваліфікованою у ділянці журналістики та політики, ніколи не виявляв партійної заїлости — взагалі був людиною творчою у повному розумінні цього слова. Був добре обізнаний із справою сучасної України, уникав демагогії та необґрунтованости у своїй праці. Минулого року при нашій останній зустрічі в Нью-Йорку він висловився, що присвячує весь свій час, усе своє життя справі активізації української справи на міжнародньому форумі. У його словах не відчувалося ані зневіри, ані втоми — це була молода здібна й добре освічена людина, яка мала свої погляди і неухильно їх пропагувала.

Смерть д-ра Любомира Ортинського спричинила майже незаміниму сьогодні втрату в українській журналістиці.

Родині Покійного, редакції "Свободи" і видавництву "Пролог", де останніми роками працював Покійний, висловлюємо своє найщиріше співчуття.

Вічна Йому пам'ять!

РЕДАКЦІЯ.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Нещодавно в Торонті створилася нова мистецька група під назвою "ПАЛІТРА". До цієї групи увійшли мистці-малярі: А. Бабич, В. Воронюк, І. Кубарський, П. Магденко і П. Мелашенко.

3-го липня ц. р. на першому організаційному зібранні обрано управу групи в складі: П. Магденко — голова, А. Бабич — секретар.

УПРАВА.

Watson's
CRISS X CROSS
Pat'd 1945
КОРОТКІ ПІДШТАНЦІ
для
ЧОЛОВІКІВ ТА ХЛОПЦІВ
Спеціяльно спроєктовані для лагідної підтримки — вигідний, елястичний поясок — патентований "Крис Х Крос" передок, що сам закривається, дають гладкий, вшитий до міри вигляд. Вироблені з доброякісної, чесаної бавовни. Носяться довго, легко перуться, невимагають прасування. Джерзі до комплету.
16-W-O

посвяти українського народу в його довгій боротьбі за волю і за право володіти собою.

Всі канадці цілком справедливо горді із вкладу Шевченкових земляків у матеріяльний розвиток, культурний зріст і духові вартості Канади. Це збагачує нас силою і єдністю, це те, чим канадці інших національних походжень повинні гордитись і за що повинні бути вдячні.

ЛЕСТЕР Б. ПІРСОН

ПРИВІТ ПРЕМ'ЄРА АЛЬБЕРТИ, ДОСТОЙНОГО Е. С. МЕННІНҐА

Мені дуже приємно від імені уряду провінції Альберти передати привіт всім канадцям українського походження з нагоди Ювілейних Шевченківських Святкувань і відкриття його пам'ятника на площі Манітобської Лєґіслятури.

Величні твори Генія України були великим натхненням для тисяч його земляків, які покинули свою поневолену батьківщину, шукаючи миру, свободи та кращих можливостей. Багато з них поселилися в західній Канаді на переломі цього століття і дуже багато спричинилися до фізичного і культурного розвитку західних провінцій.

Гасла Шевченка будуть дальше джерелом натхнення для тих, що змагаються за волю будь-де. Я вітаю всіх тих, що переклали його твори багатьма світовими мовами, як також тих, що беруть участь у програмах Шевченківських Святкувань в цілій країні.

Е. С. МЕННІНҐ,
Прем'єр Альберти

ПРИВІТ ПРЕМ'ЄРА САСКАЧЕВАНУ ДОСТ. Т. С. ДОҐЛАСА

Теперішний час світової історії, коли всі народи намагаються поширити межі свободи, особливо надається до того, щоб ми гідно вшанували великого українського Поета Тараса Шевченка, який помер сто років тому.

Добре роблять українці, що вшановують цього поета, який говорив до простих людей. У часі коли він жив, Тарас Шевченко виступав проти тиранії й поневолення, так як ми тепер мусимо поборювати всі форми тоталітаризму, який змагає до того, щоб відібрати підставові свободи людині.

Тарас Шевченко належить не лише українцям, але всьому людству. Він уклав у слова прагнення та аспірації звичайних людей, без огляду на їх мову і їх національну приналежність. Ми добре робимо, якщо в столітні роковини його смерти посвятимо себе ідеалові, за який він змагався — вільний ум і дух людини.

Т. С. ДОҐЛАС, Прем'єр Саскачевану

ПРИВІТ ПРЕМ'ЄРА МАНІТОБИ, ДОСТ. Д. РОБЛИНА

Як манітобець і я як прем'єр провінції — у яку люди українського походження зробили такий великий вклад у її ріст і культуру, — я вважаю моїм великим привілеєм, що мені дано нагоду додати і моє слово пошани пам'яті Тараса Шевченка. Тарас Шевченко — це чіткий символ надій та аспірацій українського народу, а особисті властивості цього мужа викликають у нас захоплення.

У довгій історії України, історії позначеній гіркими переслідуваннями та величними осягами, українці оставалися вірними ідеалам правди, справедливости й волі, які так гідно висловив Тарас Шевченко. Це той ідеал привів так багато українців до Канади.

Трагедією сьогодні є, що Україна сама ще дальше бореться за свободу, як вона боролася сто років тому, коли Шевченко співав свої пісні. Але її дух боротьби за свободу перенісся через океани до цієї нової землі.

Можливо, що це пояснює сильну і непохитну лояльність людей українського роду до Канади, як це вони виказали своїми жертвами та службою в часі війни і їхнім вкладом у наш розвиток у часі миру.

Ця лояльність є частиною, сказати б, виявом їх ньої ширшої лояльности до своїх стародавніх традицій і до себе самих.

Українці прибули до Канади з сильними руками, здоровим розумом і живим духом. Своєю любов'ю і працею вони збагатили цю ключеву провінцію і вмережали свою культуру в ясний і багатий килим, яким є Манітоба.

ДАФ РОБЛИН, Прем'єр

ПРОКЛЯМАЦІЯ ГОЛОВИ МІСТА ВІННІПЕҐУ З НАГОДИ СОТИХ РОКОВИН СМЕРТИ Т. ШЕВЧЕНКА

ТОМУ ЩО високі принципи людства можуть бути осягнені лише тоді, коли кожна нація в світі матиме мужів і жінок, що були б готові посвятити себе для їх виконання, і

ТОМУ ЩО Тарас Шевченко, великий український поет, був саме таким мужем, що боровся за людські ідеали, і

ТОМУ ЩО це є Шевченківський Ювілейний Рік, і

ТОМУ ЩО канадці українського роду живуть в дусі Шевченкових ідеалів і їм коряться і таким чином дуже багато спричинилися до поступу Канади, і

ТОМУ ЩО 1961 рік це 70-ті роковини поселення українців у Канаді,

ТОЖ З ЦЬОГО ПРИВОДУ я, Степан Дзюба, мейор міста Вінніпеґу, в провінції Манітоба, оцим проголошую дні 8, 9 і 10 липня як ДНІ ПАМ'ЯТІ ШЕВЧЕНКА, щоб тоді замислитися над важливістю універсальних ідеалів демократії, свободи і справедливости для яких Шевченко жив і помер, як мученик, і які мають бути увічнювані.

СТЕПАН ДЗЮБА ,
Мейор

"Боже хорони Королеву!"

ПРОМОВА МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА НА ВІДКРИТТІ ПАМ'ЯТНИКА Т. ШЕВЧЕНКОВІ.

Український Народе!

Від повного серця вітаю всіх тут присутніх і ввесь український народ з нашим найбільшим святом!

У вільній Канаді, на вільній Кандській Землі сьогодні ми принесли свої люблячі серця, і склали їх тут у Вінніпезі, і назвали їх — ПАМ'ЯТНИК ТАРАСУ ШЕВЧЕНКОВІ.

Це не пам'ятник з каменю, — це тут наші і всієї України люблячі серця, кров'ю і потом облиті, ми склали до ніг Твоїх, наш Великий Поете!

Своїм мученичим життям і своєю великою працею ти ясно показав усій Україні, що "Служити Народові — то служити Богові!"

Ти міцно й повіки поєднав службу Господеві зо службою народові. Ти всім своїм життям ясно показав, що обидві ці службі — неподільні! І Ти вірно служив і Богові, і народові.

Наш Великий Тарасе, — Ти подав усьому українському народові його правдиву національну ідеологію, і вона буде живущою для нас на віки вічні! І вона визволить Україну від усякого ярма.

І саме слово "Україна" своїм невмирущим "Кобзарем" ти вирубав у наших серцях на віки вічні незгладимими!

Наш Безсмертний Кобзарю, — Ти створив нам українську літературу, літературу чисто народню, літературу святого релігійного стилю, завжди пов'язаного з нашим Богом і Творцем! Бо Боспода Бога Ти завжди носив у серці своєму.

Ти створив нам волелюбного "Кобзаря", направленого проти всякої неволі, а жорстокої панщини та царської Москви найперше! І ця панщина огненним словом "Кобзаря" була спалена навіки!

Полум'яний Кобзарю, — ти дав нашій літературі животворче українське слово і поставив його і основою нашої літературної мови, і основою душ українського народу!

Усією своєю працею Ти безмежно зміцнив українську націю, бо Ти дав усім нам національну свідомість!

Через усе це Ти, наш Великий Поете, безсмертний, а наука Твоя — невмируща!

І скільки житиме український народ, стільки будеш жити з ним і ти, наш Безсмертний Кобзарю!

Одними устами й одним серцем усі ми ось тут молимось за Тебе, щоб Господь упокоїв Тебе в Оселях Своїх Праведників!

І нехай буде животворящим оцей монумент Тобі, як символ Твого безсмертя серед Українського Народу! Як символ волі Українського Народу!

БЛАГОСЛОВЛЯЄТЬСЯ ПАМ'ЯТНИК ЦЕЙ ВО ІМ'Я ОТЦЯ, І СИНА, І СВЯТОГО ДУХА!

А великому і Безсмертному Вірному Синові Українського Народу — Вічная пам'ять!

9. VII. 1961. † ІЛАРІОН.

ВСІ БУДУЙМО ХРАМ СВ. СИМОНА В ПАРИЖІ!

Хор "БАНДУРИСТ"
При Українській Православній
Церкві Св. Володимира
В Клівленді, Америка.

6-го травня 1961 року.

До Хвального Комітету Будови Храму Української Автокефальної Православної Церкви в Парижі.

Вельмишановні Панство!

Вважаючи Вашу ідею побудови Храму Української Автокефальної Православкої Церкви в Парижі за ідеальну, як символу нашої боротьби за визволення й державність України, на чолі якої стояв Головний Отаман Сл. Пам. Симон Петлюра, що віддав своє життя за волю свого народу, Управа Хору "Бандурист" від імені всього нашого хору пересилає Вам на цю шляхетну ціль вдруге, грошову датку — на цей раз в сумі СТО ДОЛЯРІВ.

Нехай ця наша, хоч скромна, але щиро сердечна пожертва, займе належне місце у здійсненні Вашого великого задуму, у якому ми щиро бажаємо Вам успіху. Долучуємо до цього "моні-ордер" на вище згадану суму.

І. Пасічник, голова Хору М. Михайлюк, секретар

Управа Будівельного Комітету
УАПЦ Храму Св. Симона в Парижі.

Париж, 18-го травня 1961 року.

Вельмишановні й дорогі хористи з Клівленду, Управа Будівельного Комітету одержала Вашу стодолярову цеглинку на будову Симонівського Храму в Парижі й висловлює Вам велику подяку.

Ви, як і усі наші славні хористи і в Клівленді, і в Парижі і по всьому нашому розсіянню є світочами нашої Православної віри. Ви перші приходите на Служби Божі і останні відходите. Вашим співом і Вашою постійною присутністю на Службах Божих по наших церквах Ви цементуєте наші парафії. Хай Ваша жертвенність і Ваше ставлення до наших релігійних традицій буде прикладом для всього українства у вільному світі та зразком для нашої молоді!

Управа Будівельного Комітету в Парижі
П. Плевако, голова.

Пожертви слати на адресу:
COMITE de CONSTRUCTION EGLISE
UKRAINIENNE ORTHODOXE A PARIS
Président: P. PLEWAKO
38, Avenue de l'Opéra, 38
PARIS - 2-me, FRANCE.

ВЕЛИКА МЕБЛЬОВА КРАМНИЦЯ БУРЛАКОВА

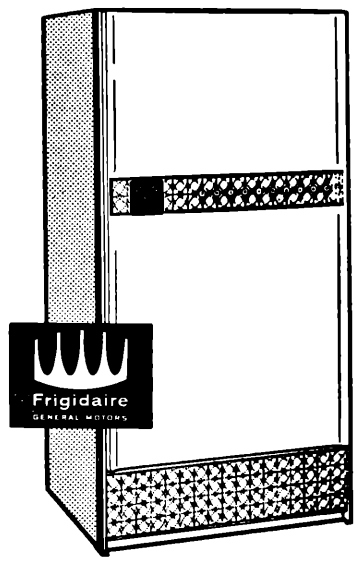

ХОЛОДІЛЬНИК МАРКИ FRIGIDAIRE
Великий вибір хатніх і конторських меблів.
Електричні прилади та інше.
Читачам "Нових Днів" — спеціяльна увага і знижка

BURLACOFF'S FURNITURE
619 Queen St. W.
Toronto, Canada.
Tel.: EM 8-6812

Найшвидша і найдешевша в Торонті
ПЕРЕВОЗКА ХАТНІХ РЕЧЕЙ І МЕБЛІВ
В разі потреби телефонуйте:
А. Максимлюк — LE 3-3724

Mr. P. Kukuruza 131
1211 E - 35th St.,
Minneapolis 7, Minn.

ОДНА ІЗ СЕРІЇ НОТАТОК ПРО ПРОВІНЦІЙНІ УСЛУГИ, ЯКІ ЦІКАВЛЯТЬ АБО СТОСУЮТЬСЯ НОВИХ КАНАДЦІВ

Із землі постало все життя!

Hon. W. A. Goodfellow, Minister

ВСЕ ЛЮДСТВО — незалежно від походження, кольору чи релігії — сполучає любов до землі і всього, що з неї походить. Від самого початку людина була залежна від плодів землі, бо без життя, яке виходить з нашої плодючої землі, людина ніколи не могла б існувати. Наші міста, містечка і села зів'яли б і завмерли б.

Тому, всі застосуймо мудре господарювання на землі, щоб зберегти нашу спадщину, передати її і збагатити тих, які прийдуть по нас. Охороняймо і даваймо поживу землі, яка зате буде живити людство. В Онтаріо існує багато публічних організацій, які свою працю посвячують для консервації наших природніх ресурсів і які вже мають поважні осяги у заохоті до консервації, але ще залишилося широке поле до праці для всіх.

Сільськогосподарський Департамент Онтаріо переводить дуже ефективну програму консервації землі й води, але тільки одна аґенція не є в стані виконати всю роботу. Запам'ятаймо собі, що жодна програма не може бути повністю ефективна без охочої співпраці як тих, що управляють землю, так і тих, що живуть по наших містах і містечках і залежні від уміння фармерів, щоб мати свій щоденний хліб.

ОХОРОНЯЙТЕ ЗЕМЛЮ, А ВОНА БУДЕ ОХОРОНОЮ МАЙБУТНОСТИ!

По докладніші інформації просимо писати або відвідати

The Ontario Department of Agriculture

Східній блок, четвертий поверх, Будинки Парляменту, Торонто.

ONTARIO